

Natacha Desiree Monroy Martinussen

"Slik skal norske gutter være"

En studie av fremstillinger av kjønn og
kjønnsroller i læringsmateriell fra Ila, Kalvskinnet
og Bakklandet skole i perioden 1893-1960

Masteroppgave i Grunnskolelærerutdanning 5.-10. trinn
Samfunnsfag

Veileder: Magne Brekke Rabben

Mai 2024

Natacha Desiree Monroy Martinussen

"Slik skal norske gutter være"

En studie av fremstillinger av kjønn og kjønnsroller i læringsmateriell fra Ila, Kalvskinnet og Bakklandet skole i perioden 1893-1960

Masteroppgave i Grunnskolelærerutdanning 5.-10. trinn Samfunnsfag
Veileder: Magne Brekke Rabben
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Dette er en historisk studie av representasjoner og forestillinger om kjønn og kjønnsroller i læringsmateriell gitt ved Bakklandet, Ila og Kalvskinnet skole i perioden 1893-1960. Ved å analysere arkivkilder hentet fra Trondheim Byarkiv har jeg funnet et svar på problemstillingen: *Hvilke representasjoner av kjønn og kjønnsroller finnes i prøver og diktater fra 1893-1960?* For å besvare problemstillingen er det tatt i bruk historisk metode. Funnene er kategorisert i de tre overordnede temaene «Gutter og jenter i skolen», «Rollemodeller og forhold» og «Økonomi og arbeidsliv».

Funnene i studien viser stort sett til en forestilling om kjønn som gjenspeiler de typiske kjønnsrollemønstrene i samtiden, nemlig at kvinnen var husmor og mannen arbeider og forsørger. På den ene siden kommer dette frem gjennom hvilke kontekster menn og kvinner opptrer i. På den andre siden kommer dette frem gjennom hvordan gutter og jenter ble gitt prøver med ulikt faglig innhold tett knyttet opp mot deres fremtidige, forventede roller i samfunnet. Forestillingen om mannen som arbeider er stødig gjennom hele tidsperioden som er studert, men det skjer en del endringer i fremstillingen av kvinnenrollen. Vi ser at kvinnen sent i perioden har større økonomisk frihet, er oftere i arbeid og i større grad bli navngitt fremfor å bli referert til som «husmor». Tekstene viste også til en del normative forventninger. Vi ser blant annet en tydelig normativ forventning om at norske gutter skal være modige og sterke, samt en forventning om at jenter bør forsøke å gifte seg oppover i det sosioøkonomiske hierarkiet dersom de har mulighet til det.

Studiens funn bidrar også med informasjon om hvordan skolens prøver og diktater fungerte som verktøy for å reprodusere samfunnets verdier og normer. Gjennom å kontinuerlig vise til spesifikke fremstillinger av kjønn som hang tett sammen med de stereotypiske kjønnsrollene i samtiden, ble samfunnets rådende forestillinger om kjønn videreført til elever gjennom læringsmateriell i skolen.

Abstract

This study examines representations and perceptions of gender and gender roles in educational materials used at Bakklandet, Ila, and Kalvskinnet school from 1893 to 1960. By analyzing archival sources from Trondheim Byarkiv, I have addressed the research question: *What representations of gender and gender roles are found in tests and dictations from 1893-1960?* To answer this question, a historical method was used. The findings are categorized into the three main themes: "Boys and girls in school," "Role models and relationships," and "Economy and working life".

The findings of the study largely reflect the gender role patterns typical of the time, where women were perceived as housewives and men as workers and providers. This is evident in the contexts in which men and women appear, as well as in the way boys and girls were given tests with different content closely linked to their expected future roles in society. The notion of the man as a worker remains steady throughout the entire period studied, but there are some changes in the depiction of the female role. Towards the end of the period, women have greater economic freedom, are more often employed, and are more frequently named rather than being referred to as "housewife". The texts also reveal normative expectations. Among other things, we see a clear normative expectation that Norwegian boys should be brave and strong, as well as an expectation that girls should try to marry up the socioeconomic ladder if possible.

The findings of the study also provide insight into how school tests and dictations functioned as tools to reproduce societal values and norms. By consistently presenting specific depictions of gender closely aligned with the stereotypical gender roles of the time, the prevailing societal notions of gender were transmitted to students through the educational materials used in schools.

Forord

Tusen takk til min veileder, Magne, som kom med mange gode kommentarer og tilbakemeldinger, og ikke minst ideen om å bruke arkivkildene til min masteroppgave.

Takk til venner og familie som bidro til å gjøre masterskrivingen til en fin tid.

Og sist, men ikke minst, tusen takk til Trondhjems Historiske Forening som støttet meg med Aspaas-stipendet.

INNHOLDSFORTEGNELSE

Kapittel 1: Innledning	1
1.1 Tidligere historisk forskning på kjønn i skolekontekst	1
Kapittel 2: Historisk kontekst og teori	4
2.1 Historisk kontekst.....	4
2.2 Kjønsroller og kjønn i forskning.....	6
2.3 Læreplaner og skoleverk	7
Kapittel 3: Metode.....	10
3.1 Historisk metode	10
3.2 Kilder	11
3.3 Koding og kategoriutvikling.....	14
Kapittel 4: Analyse.....	15
4.1 Gutter og jenter i skolen.....	15
Pikeprøver og gutteprøver	15
Guttevenner og jentevenner	16
Gutteleker og jenteleker	17
4.2 Rollemodeller og forhold	18
Kvinnen som husmor, kone og mor	18
«Slik skal norske gutter være»	20
På tur med far (mor)	22
Mann og kvinne i forhold	23
4.3 Økonomi og arbeidsliv	24
Arbeid på gård	25
Menn og kvinner i arbeid	26
Hva menn og kvinner kjøper	27
Penger, lønn og bank	29
Menn som eiere	32
Kjøp og salg av varer	32
Regnskapsførsel	33
4.4 Diskusjon	35
Kapittel 5: Avslutning	39
Referanseliste.....	41

KAPITTEL 1: INNLEDNING

Dette er en historisk studie av representasjoner av kjønn og kjønnsroller i prøver og diktater gitt ved Bakklandet, Ila og Kalvskinn skole i Trondheim i perioden 1893-1960. Det empiriske materialet jeg har studert er arkivkilder som består av prøver, diktater og andre oppgaver som ble brukt ved Trondheimsskolene i denne perioden. Målet med studien er å gjøre rede for og analysere fremstillinger og representasjoner av kjønn og kjønnsroller i disse tekstene. Vi vet allerede en god del om hvilke kjønnsroller som var rådende i perioden 1893-1960, og dermed hvilke mulige forestillinger om kjønn som fantes i samtiden. Perioden var preget av en sterk husmorsnorm hvor kvinnen tok hånd om husarbeid, barn og omsorgsarbeid, mens menn tok lønnet arbeid utenfor huset og var familiens forsørger.¹ Men hvilke forestillinger om kjønn kommer til syne gjennom læringsmateriell i skoleverket?

Når det kommer til skolehistorie fra et kjønnsperspektiv, er det betydelige hull i forskningen. Når kjønn og kjønnsroller i forskning om denne tidsperioden blir nevnt, får det sjeldent en helt egen plass og blir ofte presentert kort sammen med andre tematikker. Arkivkildene jeg har studert er ikke før studert fra et kjønnsperspektiv, og dermed vil denne studien bidra til å bedre vår historiske forståelse av perioden og skolen. Studien vil også bidra til ny kunnskap om hvordan skolens læringsmateriell fungerte som et verktøy for reproduksjon og overføring av verdier, samt eksemplifisere hvordan kjønn og kjønnsroller fremstilles i skolens læringsmateriell. I denne studien har jeg derfor utarbeidet og undersøkt problemstillingen: *Hvilke representasjoner av kjønn og kjønnsroller finnes i prøver og diktater fra 1893-1960?* Arkivkildene gir gode innganger til å studere kjønn og kjønnsroller i perioden. For å besvare problemstillingen min har jeg sett etter fremstillinger og representasjoner av kjønn i tekstene fra arkivkildene. På den ene siden er det tydelige forskjeller mellom innholdet i for eksempel «pikeprøver» og «gutteprøver», noe som viser til en organisatorisk differensiering mellom kjønn. På den andre siden viser tekstene til ulike forestillinger om kjønn som er mere implisitte. Eksempel på dette er hvilke kontekster menn og kvinner omtales i, som ofte kan knyttes opp mot de typiske kjønnsrollemønstrene i samtiden. Dermed utviklet jeg meg en hypotese om at jeg kom til å finne representasjoner av kjønn som hang tett sammen med samfunnets kjønnsrollemønstre i samtiden, nemlig at kvinnen ble sett på som husmor, og mannen som arbeider og familiens forsørger.

Først og fremst kommer jeg til å gjøre rede for tidligere historisk forskning innenfor temaet jeg har studert. Deretter skal jeg i kapittel 2 ta for meg den historiske konteksten for perioden, gjøre rede for begreper og teori om kjønn, samt læreplanene som ble brukt i samtiden. I kapittel 3 skal jeg vise til hvordan jeg har brukt historisk metode for å gjennomføre studien, det empiriske materialet, utvalg og hvordan jeg kodet og kategoriserte dataen. Deretter skal jeg i kapittel 4 analysere tekstene og diskutere funnene opp mot den historiske konteksten. Til slutt skal jeg i kapittel 5 oppsummere og komme med avsluttende refleksjoner.

1.1 Tidligere historisk forskning på kjønn i skolekontekst

Til tross for at det finnes mye skolehistorisk forskning, er det som sagt sjeldent det gjøres fra et rent kjønnsperspektiv. Gjennom omfattende søk i relevant litteratur, ulike databaser og på biblioteket, fant jeg allikevel en del tekster og studier som enten hadde noe likt

¹ Melby 2005: 258-260

formål som min studie, eller som tok opp tema kjønn i en skolekontekst. Noe som kan ligne min studie er en masteroppgave av Vegard Olsen kalt *Samfunnets påvirkningsgrad på teorifagenes innhold i den norske grunnskolen mellom 1739 og 2006*.² Problemstillingen i denne oppgaven er «I hvilken grad har arbeidsliv og religion/verdisyn påvirket faginnholdet i de teoretiske fagene i norske grunnskolelæreplaner fra 1739 til 2006?». Olsen fant ut at det gjennom historien finnes en viss sammenheng mellom verdisyn og arbeidsliv, og hvilke faginnhold som finnes i læreplaner mellom 1739 og 2006. Dette kan ligne min studie ved at han ser på samfunnets verdier og forhold, sammen med fagenes innhold i norsk skole. I min studie har jeg gått et steg nærmere skolehverdagen ved å se på prøver og diktater elevene direkte møtte på.

Ida Bull gjør noe lignende i sin bok *Kunnskap – hver etter sin stand og sitt kjønn: Utdanning i norske byer på 1700-tallet*. Bull har blant annet undersøkt om alle barn skulle lære det samme, som for eksempel gutter og jenter.³ I boken sier Bull at «Fagkretsen for jenter og gutter gjenspeiler de forskjellige forventningen til deres framtidige posisjon.». Eksempelvis refererer Bull til det faktum at siden det var mannen som skulle ta seg av hovedbøkene i regnskap, måtte guttene på skolen læres opp til dette.⁴ Da dette omhandler utdanning på 1700-tallet er det ikke direkte relevant for min studie, men viser allikevel til en historisk bakgrunn som kommer tydelig til synet i arkivkildene, blant annet gjennom ulikt faglig innhold rettet mot gutter og jenter.

Andre tekster og studier tar direkte for seg temaet kjønn i skolen i perioden jeg har studert, men som sagt er dette kortfattet. I *Alle skolers mor* nevnes det at klassene var kjønnsdelte, i *Bispehaugen skole 75 år: 1898-1973* nevnes det at guttene etter hvert fikk være med på skolekjøkken, og i *Norsk utdanningshistorie* nevnes det at skolegårdene kunne være kjønnsdelte.⁵ I *Saga om oppseding og skule* får vi vite at det enda på 1960-tallet var diskusjoner om jenter og gutter skulle gå i samme klasse, samskole, eller hver for seg, særskole. Mange mente nemlig enda at de store forskjellene mellom kjønnene kom til å gjøre utdanningen utfordrende.⁶ I *Folkeskoleloven i folkeminnet* får vi høre mer spesifikt om Trondheim. På starten av 1900-tallet var det over 3000 elever i Trondheim fordelt på 44 pikeklasser og 44 gutteklasser. Det fantes også 11 klasser utenom dette for begge kjønn. På de større byfolkeskolene, som for eksempel Kalvskinnets skole, ble gutter og jenter til tider holdt atskilt i skolegården med gjerde eller strikk.⁷ Gjennom disse tekstene får vi et lite innblikk i hvordan skolehverdagen var forskjellig for gutter og jenter, men de sier ingenting spesifikt om hvilke representasjoner av kjønn som fantes i læringsmateriellet.

I min gjennomgang av relevant litteratur fant jeg få tekster som direkte berørte kjønnsperspektivet i skolehistorien i tidsperioden jeg har studert. I boken *Skolen 1739 – 1989* har Birgit Brock-Utne skrevet et kapittel kalt «Ikke bare for gutter», hvor hun – svært kort – tar for seg skolehistorie fra et kvinne- og likestillingsperspektiv.⁸ Her nevnes det blant annet at læreplaner helt opp til 1960-tallet har vektlagt teoretisk lærdom for guttene og ulønnet husarbeid for jentene, samtidig som at jentene hadde flere husstelltimer på bekostning av andre fag. Dette sier oss at husmorsnormen sto sterkt når det gjaldt

² Olsen 2021

³ Bull 2013

⁴ Bull 2013: 134-135

⁵ Hernes 2004: 181-182; Hunnes 1975: 88-90; Tønnessen 2011: 33

⁶ Nordeide 1966: 151

⁷ Hodne 2010: 95-97, 154-156

⁸ Brock-Utne 1989: 167-171

undervisning for jenter. Det som ikke kommer så godt frem i denne teksten er at husmorsnormen også kom til synet i andre fag gjennom læringsmateriell brukt i skolen. Denne teksten er heller ikke spesifikt om Trondheim, men kan likevel gi oss en pekepinn på hva en kan forvente å finne i studier av kjønn fra denne perioden. En annen tekst som kan gi oss en pekepinn på hva en kan forvente av slike studier, er en masteroppgave skrevet av Sara Andrea Janic. Denne oppgaven handler om hvordan kjønn og kjønnsroller på 1700- og 1800-tallet blir fremstilt i lærebøker i samfunnsfag fra 1965 til 2020. I en bok fra 1965 fant Janic ut at kvinner «[...] blir alltid nevnt i forhold til mannen. De blir sett på som en gruppe i samfunnet, og ikke som individer.». Ifølge Janic viste denne boka også til at kvinner ikke hadde kontroll over egen økonomi, og skulle være i hjemmet å ta seg av husholdningen.⁹ Janic så som sagt på fremstillinger av kjønn i tekster om 1700- og 1800-tallet, men allikevel viser disse funnene til en historisk bakgrunn og hvilke fremstillinger av kjønn en kan forvente å finne i slike historiske studier.

Det virker dermed som om at skolehistorisk forskning om tidsperioden jeg har studert sjeldent blir gjort fra et rent kjønnsperspektiv. Når temaet kjønn nevnes er det ofte i andre, større sammenhenger, og ikke spesifikt rettet mot læringsmateriell elevene møtte på i skolehverdagen. Informasjonen vi får om kjønn i skolen gjennom disse kildene er derfor kortfattet, og det mangler utdypning og en klar oversikt over den mulige organisatorisk differensieringen mellom kjønn ved prøvetakning, samt fremstillinger av kjønn i skolens læringsmateriell. Dette er gode grunner til å undersøke dette nærmere.

⁹ Janic 2022: 65

KAPITTEL 2: HISTORISK KONTEKST OG TEORI

I dette kapittelet vil jeg først og fremst gjøre rede for den historiske konteksten i masteravhandlingens periode. Ved bruk av relevant litteratur skal jeg gjøre rede for samfunnet i samtiden med fokus på hvordan livet var for menn og kvinner. Jeg skal også gjøre rede for ulike hendelser og endringer i normer og regler som kan vise til endringer i samfunnets forestillinger om kjønn og kjønnsroller. Deretter skal jeg gjøre rede for begrepene kjønn og kjønnsroller for å avklare hvilke definisjoner jeg skal å ta i bruk i analysen min, samt teorier tilknyttet kjønn. Til slutt skal jeg vise til læreplanene i perioden og hvordan innholdet i dem kommer til synet gjennom arkivkildene.

2.1 Historisk kontekst

I boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* blir perioden 1900-1950 i Norge omtalt som «Husmortid». Kvinner og menn var på starten av 1900-tallet formelt sett likestilt på mange områder i samfunnet, men i praksis var det fremdeles store forskjeller når det gjaldt muligheter og forventninger til kjønnene. Dette ser vi blant annet i arbeidslivet. I samfunnet fantes det en tydelig forestilling om at mannen var arbeider og forsørger, og kvinnen husmor. I år 1900 var 90% av menn yrkesaktive, og bare 35% av kvinnene. Norge på dette tidspunktet var også sterkt preget av en industriell utbygging.¹⁰ Til tross for overgangen til et moderne industrisamfunn og økt behov i arbeidslivet, sank andelen yrkesaktive kvinner fra år 1900 til 1950. Det vil si at selv om det til tider var behov for arbeidskraft, var oppfatningen om kvinnen som husmor sterkere.¹¹ Andelen husmødre økte, og kvinner ble i folketellinger og statistikk *definert* som husmødre. Annen statistikk viser også at flere og flere kvinner giftet seg, noe som på den tiden var synonymt med å være husmor.¹² Offentlig statistikk viser at omtrent 40% av kvinner mellom 1900 og 1930 var registrert som husmødre, et tall som økte til 53% i 1950 og nådde en topp i 1960.¹³ Denne perioden er derfor sterkt preget av en forestilling om kvinnen som husmor som skulle ha ansvar for barn og hjem, og mannen som familiens forsørger.¹⁴

I boken *Kvifor vart det slik?* blir perioden mellom 1905 og 1930 omtalt som «Den nye arbeidsdagen». Dette refererer til den nye arbeidsdagen for mannen som kom som følge av den industrielle utviklingen.¹⁵ Denne benevnelsen av perioden, sett sammen med Melbys «Husmortid» på omtrent samme periode, viser et godt bilde av hvilke forventninger en hadde til menn og kvinner i samtiden.

Til tross for dette fantes det en del yrkesaktive kvinner i denne perioden. I 1909 var for eksempel en femtedel av landets fabrikkarbeidere kvinner. Allikevel sto husmors- og forsørgernormen sterkt i samfunnet, noe som kan skyldes flere ting. For det første var kvinner mindre organiserte, blant annet på grunn av at menn ikke ønsket at kvinner skulle fagorganiseres. I tillegg til dette hadde kvinner dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn menn, samtidig som de måtte ta hånd om det ulønnede arbeidet i hjemmet. Det var til og med forventet at kvinner i arbeid skulle slutte når de giftet seg. Det lave tallet yrkesaktive kvinner kan også skyldes uklarhet i offentlig statistikk.¹⁶ Det var nemlig ikke uvanlig for

¹⁰ Melby 2005: 257

¹¹ Melby 2005: 306-307

¹² Melby 2005: 260

¹³ Melby 2005: 262-263

¹⁴ Slottemo 2021: 100

¹⁵ Angell 2021: 190

¹⁶ Angell 2021: 194-195

kvinner å ha små, lønnede jobber som for eksempel vasking, barnevakt og strikking, uten at dette kom frem i statistikkene. Denne ukklarheten i statistikk blir enda tydeligere dersom vi ser på arbeid knyttet til drift av gård. På gård jobbet både kvinnen og mannen, og det var ofte kvinner som hadde flest arbeidstimer innenfor landbruk. Til tross for dette ble også slike kvinner ofte definert som «husmor» i statistikk.¹⁷ En referanse til det at kvinnen hadde flest arbeidstimer innenfor landbruk finner vi i tittelen til en bok skrevet av Anna Avdem og Kari Melby, kalt *Oppe først og sist i seng*. Boken omhandler husarbeid i Norge fra midten av 1800-tallet til slutten av 1900-tallet, og tittelen referer til det faktum at kvinnen brukte mest tid når det gjaldt arbeid på gård.¹⁸ Dermed kunne begrepet «husmor» også referere til en kvinne som hadde lønnet arbeid eller arbeidet på gård, uten at det blir spesifisert. I tiårene rundt 1900 kom også ordet «peppermø» som refererte til ugifte og økonomiske selvstendige kvinner. Dette viser til et nytt behov for å definere kvinner som var noe annet enn normalen, nemlig en selvstendig, arbeidende kvinne. Det var disse kvinnene, ofte med høyere sosioøkonomisk status, som i størst grad tok utdanning for å så få seg jobb som blant annet lærerinne og sykepleier.¹⁹

På samme tid preget mellomkrigstida Norge, noe som førte med økonomiske vanskeligheter og arbeidsledighet. I 1925 vedtok LO derfor at de ville kjempe *mot* at både kvinnen og mannen i samme familie tok på seg arbeid med lønn. På grunnlag av dette drev LO en politikk fra 1925 til 1937 som dreide seg om å få gifte kvinner ut av arbeidslivet. De oppfordret blant annet gifte kvinner til å vise solidaritet og gi arbeidsplassene til menn og ugifte kvinner.²⁰ Det ble også stilt spørsmål til at kvinner var i arbeid samtidig som de tok seg av det ulønnede arbeidet i hjemmet. Ifølge samfunnets normer var det nemlig uaktuelt at mannen og kvinnen skulle dele på dette arbeidet. Dermed måtte man danne en ordning som enten lot kvinnen kombinere arbeid og rollen som husmor, eller å bedre legge til rette for det å være husmor. I Norge ble det siste alternativet satset på, og en rekke politiske beslutninger førte til ulike tiltak for å styrke husmorsnormen i landet. Eksempel på dette var retten til å si opp gifte kvinner i arbeid fordi de drev med «dobbeltarbeid».²¹ I 1927 kom det også en lov som sikret likestilling i ekteskapet ved å la kvinner og menn ha kontroll på egen inntekt og eiendom. Allikevel ble denne loven sett på som en måte å styrke husmorsnormen gjennom å gi kvinner større selvstendighet *innenfor* ekteskapet slik at kvinner forble gift, og dermed forble husmødre. Det ble også dannet husmorskoler som skulle «profesjonalisere» husmorsyrket slik at det ble sett på som en fulltidsjobb.²² På disse skolene lærte man alt man trengte for å være husmor, som for eksempel kosthold, hygiene og økonomi. Skolevesenet gikk også inn for å profesjonalisere husmorsyrket, blant annet gjennom å innføre obligatorisk skolekjøkken for jenter på byskolene med folkeskoleloven i 1936.²³

Gjennom første halvdel av 1900-tallet ble altså husmorsnormen forsterket. Flere og flere kvinner tok på seg husmorsrollen som innebar innkjøp, renhold, matlaging og omsorgsarbeid i hjemmet. Menn ble hovedsakelig sett på som forsørgeren i familien, og var derfor som oftest i arbeid. I rollen som forsørger fulgte det også med det å kunne vise omsorg til kone og barn. For å vise omsorg til kona si kunne menn *hjelp til* med husarbeid.

¹⁷ Slottemo 2021: 101-102

¹⁸ Avdem & Melby 1985: 106. Se også Slottemo 2021: 102

¹⁹ Angell 2021: 201

²⁰ Duckert 2021: 108

²¹ Melby 2005: 295-296

²² Angell 2021: 208-209

²³ Melby 2005: 322

Å gjøre husarbeid ble nemlig sett på som noe kvinnelig, mens det å hjelpe til ble sett på som mannlig og som en «gave» fra mann til kone.²⁴ Allikevel måtte ikke grensen mellom mannen og kvinnens oppgaver i hjemmet bli for uklare. På 50-tallet ble nemlig menn som brøt med den tradisjonelle arbeidsdelingen i hjemmet stigmatisert og sett ned på.²⁵ Fra 1950-tallet var økonomien også slik at flere og flere kunne leve på denne måten, nemlig å ha en mann i arbeid og en husmor hjemme.²⁶

Hilde Gunn Slottemo sier i sin bok *En kort introduksjon til Norge på 1900-tallet* at det å være familiens forsørger hadde to sider. På den ene siden ga rollen som forsørger mannen en slags maktposisjon som kvinnen ikke kunne nå, og dermed blir mannen gitt en form for kontroll. På den andre siden er det viktig å påpeke at det å kunne forsørge familien sin også var en form for omsorg. I boken sier Slottemo derfor at «Menn på 1950- og 1960-tallet opplevde en tydelig normativ forventning om at de skulle være gode familieforsørgere».²⁷ Derfor var det viktig for mannen å ha arbeid som sikret familien inntekt. Ifølge en undersøkelse gjort av Slottemo om arbeidere på Koksverket i Mo i Rana i perioden 1950-1980, var fast arbeid viktig for arbeidende menn fordi det gjorde dem til ansvarlige familieforsørgere.²⁸ Dermed stod forestillingen om mannen som forsørger sterkt også i slutten av perioden jeg har studert.

Gjennom hele perioden ser vi altså en tydelig forventning i samfunnet til at kvinnen i familien skulle være husmor og ta seg av hjemmet, mens mannen skulle arbeide og være en ansvarlig forsørger. Disse forestillingene om kjønn kommer tydelig til syne på flere vis i arkivmaterialet jeg har studert, noe jeg vil komme tilbake til i analysekapittelet.

2.2 Kjønnroller og kjønn i forskning

For å avklare hva jeg mener når jeg sier kjønn og kjønnroller skal jeg nå gjøre rede for de to begrepene. Begrepet «kjønn» kan i det norske språket referere både til det biologiske kjønn og det sosiale kjønn. Biologisk kjønn viser til de anatomiske forskjellene mellom personer. Sosialt kjønn, også kalt kjønnroller, refererer til «[...] sosialt og kulturelt skape normer, verdier og forventninger knyttet til det å være kvinne eller mann, jente eller gutt, og om holdninger og handlinger knyttet til hva som blir antatt som kvinnelig eller mannlig, feminint eller maskulint.»²⁹ Dette vil si at store deler av samfunnet gjennom sosialisering har dannet seg en kollektiv mening om hva som er kvinnelig og mannlig. Det er denne definisjonen på kjønn som jeg har valgt å basere min analyse på. En slik sosial tilnærming til begrepet kjønn er det flere kjønnsteoretikere som er enige i. Både Simone de Beauvoir og Judith Butler, to kjente kjønnsteoretikere, anerkjenner denne sosiale delen av kjønn. Simone de Beauvoir er mest kjent for sin teori om *Det annet kjønn*, som er en teori som tar for seg det at kvinnen blir sett på som *den andre* i forhold til mannen. Hun mente at denne patriarkalske forestillingen om kjønn ikke var naturlig, men er noe som ble produsert gjennom sosialisering i samfunnet.³⁰ Sitatet «Man fødes ikke som kvinne, man blir det.» viser til akkurat denne sosialiseringen.³¹ Judith Butler fokuserer også på dette aspektet,

²⁴ Melby 2005: 320

²⁵ Slottemo 2003: 82-83

²⁶ Slottemo 2021: 104

²⁷ Slottemo 2021: 105

²⁸ Slottemo 2003: 64-66

²⁹ Korsvik & Rustad 2022

³⁰ Sampson 2008: 42

³¹ Sampson 2008: 46

nemlig at kjønn blir formet av sosialisering og diskursive praksiser. Hennes teori om performativt kjønn går ut på at kjønn ikke er noe man er, men heller noe man gjør. Butler mente at kjønn var en diskursiv konstituert kategori, og ved å framstå og handle som et kjønn, virkeliggjør man en «fiktiv kategori» som dannes ut fra diskurser om kjønn.³²

I denne studien kommer jeg til å referer til det sosiale kjønn når jeg snakker om kjønn og kjønnsroller. Når jeg snakker om kjønn vil jeg da vise til «gutt» og «jente» eller «pike» som de gjorde i samtiden. Når jeg snakker om kjønnsroller viser jeg til de sosiale normene og forventningene som ble dannet av diskursive praksiser rundt det å være mann og kvinne i samtiden. Med utgangspunkt i disse teoriene har jeg undersøkt hvilke kjønnsroller som er fremtredende i tekstene og dermed viser til hva slags mann/gutt og kvinne/jente man *bør* være, dette gjennom både normative beskrivelser og implisitte forventninger. Eksempel på dette er hvordan tekstene for det meste fremstiller en type kvinne og mann.

Det er også relevant for studien min å se på hvordan forskning på kjønn har utviklet seg til det det er i dag. I boken *En kort introduksjon til Norge på 1900-tallet* har Slottemo skrevet om kjønn som begrep og teori for å introdusere sitt kapittel om kjønn, seksualitet og likestilling. I denne introduksjonen skriver hun om hvordan studier av kjønn har endret seg til å nå se på hvordan språk og tekst skaper bestemte forståelser for kjønn som «[...] fungerte som organiserende prinsipper i samfunnet». Her sier hun blant annet at «Kvinner og menn var ikke bare konsekvenser av biologiske, økonomiske og strukturelle forhold, men ble også preget av kulturelt formede oppfatninger av mannlighet og kvinnelighet.»³³ Dette er perspektivet jeg har tatt i bruk i min studie gjennom å se på representasjoner av kjønn i tekstene. Det er også relevant for min studie med tanke på hvordan fremstillingene av kjønn i tekstene fungerte som «organiserende prinsipper i samfunnet» gjennom å kontinuerlig fremstille de stereotypiske kjønnsrollene for elever i en opplærings- og vurderingskontekst.

2.3 Læreplaner og skoleverk

Skoleverkets læreplaner fra perioden setter ikke stort fokus på kjønn og ulikheter mellom gutter og jenter. På statlig nivå kom det etter folkeskoleloven i 1889 ut flere læreplaner, men disse var ikke påbudt å følge for kommunene før i 1939. Trondheim hadde på denne tiden utarbeidet seg egne, kommunale undervisningsplaner.³⁴ Marte Heggem undersøkte i sin masteroppgave de kommunale undervisningsplanene i Trondheim i perioden 1889 til 1939. Et av forskningsspørsmålene hun stilte seg var «I hvilken grad skiller de kommunalt gitte undervisningsplanene i Trondheim kommune seg de statlig veiledende normalplanene?». Heggem fant få forskjeller mellom planene, og det virket for henne som om at Trondheim kommune fulgte disse statlige planene med få unntak når det gjaldt mål og innhold.³⁵ Dermed kan vi anta at byskolene i Trondheim i stor grad fulgte de faglige målene og innholdet som blir beskrevet i Normalplanene. I dette kapittelet skal jeg derfor gjøre rede for innholdet i normalplanene som var gjeldende for perioden.

I Trondheim ble den nye skoleordningen som fulgte folkeskoleloven innført i 1892.³⁶ Loven krevde ikke mye nytt, men hadde blant annet som mål om at alle barn skulle behandles

³² Egeland & Jegerstedt 2008: 76-77

³³ Slottemo 2021: 99

³⁴ Maliks 2021: 235-237

³⁵ Heggem 2022

³⁶ Ribsskog 1938: 22-24, 44-52

likt og en regel på 24 timer som maksimum undervisningstid per uke. Utenom dette skjedde det noen forandringer på planen opp gjennom årene, men stort sett forble de samme prinsippene fulgt i årene etter. I timefordelingen fra 1892 ser vi blant annet at jenter hadde betydelig flere timer håndarbeid i uken enn gutter, mens gutter hadde flere timer i for eksempel regning og norsk. I fag som tegning, gymnastikk og håndarbeid ble det oppgitt forskjellige mål for gutter og jenter, men i fagene regning og norsk som store deler av materialet i min studie er hentet fra, ble det ikke oppgitt noe i målene at det skal gis ulike prøver med ulikt innhold for gutter og jenter. Med det sagt hadde guttene noen flere timer i uka i disse to fagene. Med folkeskoleloven kom altså den organisatoriske differensieringen mellom kjønn stort sett frem i timefordelingen med tanke på fagene studien min omhandler. Denne skoleordningen gjaldt frem til normalplanen for byfolkeskolen som ble innført i 1925.

I normalplan for byfolkeskolen fra 1925 blir denne organisatoriske differensiering heller ikke nevnt i så stor grad.³⁷ I målene for norskfaget for 4. klasse nevnes det at elevene ved skriftlige øvinger skulle for eksempel kunne fortelle om noe de har sett og opplevd, en tur eller et bilde de liker. Dette kommer tydelig frem i arkivkildene gjennom at elevene skal skrive norsk-stiler hvor de får i oppgave å for eksempel «Fortell om en morsom tur» eller «Fortell om da du viste en fremmed byen vår», begge eksempler fra Ila skole. I faget regning er det overordnede målet at elevene skal lære seg å løse oppgaver som de kommer til få bruk for i livet. Målene sier ingenting om forskjeller mellom gutter og jenter, men med tanke på den historiske konteksten kan dette for jenter bety å kunne regne ut hvor mye en rekke husholdningsartikler koster på butikken, og for gutter kan dette bety å kunne gjøre opp regnskap for en bedrift. Oppgaver med innhold tett knyttet til det jenter og gutter kan få bruk for i dagliglivet er gode tegn på hvilke forestillinger om kjønn som fantes i samtiden, noe det finnes svært mange eksempler på i arkivkildene. Dermed kan dette innledende målet for faget tolkes som at gutter og jenter skal lære ulike ting på skolen, da gutter og jenter i samtiden kom til å få bruk for ulike kunnskaper i voksenlivet.

Den siste læreplanen som er relevant for min oppgave er normalplanen for byfolkeskolen som kom i 1939.³⁸ Innledningsvis i denne planen er det en del kalt «Skilnaden på klasse og på elever», hvor det står at det kan være smart å dele klassen i grupper ut fra deres evner og interesser, og at en kan gi dem ulike oppgaver å arbeide med. Dette kan ha gitt legitimitet til at gutter og jenter gikk i ulike klasser, dette fordi de typiske kjønnsrollemønstrene sto sterkt og førte dermed med seg ulike ønskede evner for gutter og jenter. Med tanke på arkivkildene kan dette danne grunnlaget for skillet mellom «pikeklasser» og «gutteklasser», samt «pikeprøver» og «gutteprøver», som i arkivkildene ofte har et innhold spesifikt rettet mot hva de to kjønnene ville få bruk for i voksenlivet. Under målene til faget regning blir det også nevnt at elevene skal løse oppgaver som de får bruk for i det daglige liv, noe som igjen kommer tydelig frem i arkivkildene gjennom oppgaver med innhold tilpasset gutter og jenter og hva de trolig kommer til å møte i voksenlivet som den typiske husmor og arbeidsmann.

Selv om læreplanene i perioden ikke sier oss mye om akkurat hvilke forestillinger om kjønn som fantes i samtiden, gir de allikevel en pekepinn på hva en kan finne i læringsmaterieell i perioden. For det første ser vi ulikt timetall mellom gutter og jenter i forskjellige fag, noe som sier oss at det foregikk en organisatorisk differensiering i skolen. Dette kjenner vi igjen i arkivkildene ved at noen av prøvene markeres med «Gutteklasse» eller

³⁷ Kirke- og undervisningsdepartementet 1925: 16, 19, 21

³⁸ Kirke- og undervisningsdepartementet 1939: 10, 137

«Pikeklasse». For det andre viser læreplanene til at en kunne relatere innholdet til elevenes interesser og hverdag. Dette kommer også tydelig frem i arkivkildene. På den ene siden viser tekstene til elevenes hverdag som barn, og på den andre siden til deres kommende hverdag som husmor og arbeidsmann.

KAPITTEL 3: METODE

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for metoden jeg skal ta i bruk for å analysere tekstene i arkivkildene. Jeg vil starte med å redegjøre for hvordan jeg skal ta i bruk historisk metode for å analysere tekstene. Deretter vil jeg presentere kildematerialet og utvalget mitt. Til slutt skal jeg forklare hvordan jeg kodet og kategoriserte tekstene for å klargjøre dem til analysen.

3.1 Historisk metode

Denne studien er en historisk, kvalitativ innholdsanalyse hvor jeg skal ta utgangspunkt i nøkkelord som omhandler kjønn for å analysere tekst. Jeg skal ta utgangspunkt i disse nøkkelordene og undersøke forskjeller, hvilken sammenheng de forekommer i og betydningen av fraværende ord. Eksempel på dette kan være å se hvilken kontekst kvinner og menn opptrer i. På denne måten kan jeg nærlese tekstene og finne frem til alt som sies om kjønn og kjønnsroller.³⁹ For å analysere tekstene vil jeg også ta inspirasjon fra representasjonsanalyse. Aller først skal jeg gjøre rede for historisk metode for å vise til hvordan jeg har lest de historiske tekstene.

Det viktigste arbeidet en historiker gjør i møte med en tekst er nærlesing og historisk kontekstualisering.⁴⁰ I boken *Historikerens arbeidsmåter* gjør Ryymin rede for en lese måte kalt «tekst og kontekst», hvor en leser tekst og stiller spørsmål til hvilken sammenheng og kontekst den kan forstås i lys av. Det er historikerens problemstilling som avgjør hvilken sammenheng teksten skal leses i lys av, og med tanke på at tematikken i denne studien er kjønn er det relevant å lese tekstene i lys av den sosiale konteksten. Derfor har jeg innledningsvis gjort rede for den historiske konteksten som da er Norges historie fra et kjønnsperspektiv, samt en del av Norges skolehistorie. Med bakgrunn i dette har jeg nærlest tekstene flere ganger gjennom hele prosessen og reflektert over innholdets relevans til mulige fremstillinger av kjønn.

I historiske studier er det å ha kjennskap til datidens kontekst svært viktig, og dette prinsippet er en del av historiske metode som kalles hermeneutikk.⁴¹ Historikere tar i bruk hermeneutikkens prinsipper for å fortolke, forstå og analysere deler av fortiden med hensyn til den historiske konteksten. En grunnleggende idé i hermeneutikken er at en del, eller en tekst, kun kan forstås i lys av helheten. På samme tid bidrar helheten med forståelse til enkelte deler. Det er dette som kalles den hermeneutiske sirkel, som er en prosess hvor en ser deler i lys av helheten, og omvendt, gjentatte ganger gjennom hele forskningsprosessen. Den hermeneutiske sirkelen referer også til det som i hermeneutikken kalles forforståelse, som vil si alt av bakgrunn og kunnskap forskeren tar med seg som kan ha virkning på møtet med en tekst. Ved å gjennomgå den hermeneutiske sirkelen gjennom hele forskningsprosessen vil en reflektere over allerede eksisterende forforståelse og antakelser, samtidig som man tilegner seg ny kunnskap og forståelse. Slik får man en dypere forståelse for helheten og fenomenet man studerer.

Siden jeg i min studie har søkt å forstå både overordnede og underordnede representasjoner av kjønn i tekst, har jeg måttet gjort noen antakelser og kommet med mulige tolkninger. Ved å komme med slike tolkninger har jeg som forsker et ansvar for å ikke la min egen forforståelse og bakgrunn komme til syne i analysen uten begrunnelse.

³⁹ Kjeldstadli 1999: 186-187

⁴⁰ Ryymin 2018: 53-56

⁴¹ Kristensen 2007: 32-33

For å unngå dette har jeg nærlest tekstene, sett på den historiske konteksten og sett på sammenhenger mellom tekst og kontekst flere ganger. Med andre ord har jeg gått gjennom den hermeneutiske sirkelen kontinuerlig gjennom hele prosessen. Ved å gjøre dette kunne jeg komme med rimelige antakelser og tolkninger som baserte seg på den historiske konteksten og normer rundt kjønnsroller i samtiden.

For å analysere tekstene har jeg også tatt inspirasjon fra representasjonsanalyse som nevnt i *Historikerens arbeidsmåter*.⁴² I en representasjonsanalyse ønsker man å undersøke hvordan ulike fenomener blir fremstilt og gitt mening, som i mitt tilfelle er kjønn og kjønnsroller. For å gjøre en representasjonsanalyse må en først og fremst finne ut hva teksten sier om det tema en vil studere. Derfor har jeg lest tekstene og sett på ulike nøkkelord knyttet til kjønn og kjønnsroller, som jeg så kodet og kategoriserte for å lett finne tilbake til ulike tekster. I en representasjonsanalyse er det også vanlig å tenke at språket speiler verden. Det vil si at tekstene kan si oss noe om samfunnets forestillinger om kjønn i samtiden. Dette er en nyttig innfallsvinkel for meg da jeg kan basere min analyse på de stereotypiske kjønnsrollene i samtiden og det jeg vet av samfunnets normer og forventninger til menn og kvinner. I mitt tilfelle kan man anta at fremstillingene av kjønn i skoleverkets prøver og diktater gjenspeiler datidens forestillinger og formeninger om verden. Dette tenker jeg fordi at de var en statlig institusjon, men også fordi det er pedagogisk hensiktsmessig å relatere stoffet til elevenes hverdag. Når jeg tar i bruk ordet «forestilling» videre i studien er det derfor samfunnets mulige formeninger om verden jeg refererer til. Da det er en utdannings- og opplærings situasjon kan det også si noe om en ønsket virkelighet, og derfor kan representasjonene av kjønn i tekstene vise til samfunnets ønsker og forventninger. For å skille mellom normative og deskriptive fremstillinger av kjønn i tekstene måtte jeg se nøye på ordbruk og språk. Dette er vanskelig å skille mellom i store deler av dataen, og derfor kommer jeg bare til å nevne dette der det er tydelig nok til at jeg med sikkerhet kan si noe om det.

3.2 Kilder

Kildeutvalget består av arkivkilder fra Trondheim Byarkiv. Jeg har gått gjennom alle tilgjengelige prøver, diktater og oppgaver som vi har lyktes i å finne bevart fra byskolene i Trondheim i perioden 1893 til 1960. Av tilgjengelig materiale i denne perioden finnes det kilder fra Bakklandet skole⁴³, Ila skole⁴⁴ og Kalvskinnets skole⁴⁵. Løpende i studien kommer jeg til å referere til arkivkildene ved å inkludere skolens navn i teksten. Dataen fra Ila og Kalvskinnets skole fikk jeg av min veileder i starten av prosessen. Vi så det hensiktsmessig å inkludere Bakklandet skole for å få et helhetlig bilde av byskolene i Trondheim. Derfor dro vi til Trondheim Byarkiv 13. desember 2023 for å samle inn dataen fra Bakklandet skole. Studiens tidsperiode er avgrenset på bakgrunn av det tilgjengelige materiale.

Arkivkildene består av ulike skoleprøver fra 4. til 8. klasse, fra år 1893 til år 1960. De ulike fagene er regning og romlære, engelsk, norsk, tysk, historie og geografi. På grunn av svært lite utvalg og ikke-relevant innhold blir faget tysk ikke inkludert i analysen. Faget historie

⁴² Ryymin 2018: 57-59

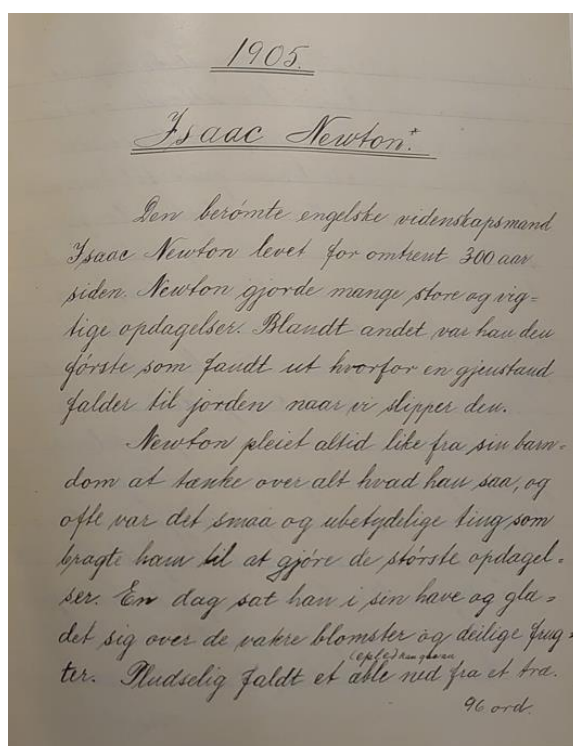
⁴³ Trondheim Byarkiv. A-1802 Trondheim Kommune. Bakklandet skole. H Timefordeling og pensum. Hb Eksamensoppgaver. L0001 Eksamensoppgaver

⁴⁴ Trondheim Byarkiv. A-1019 Trondheim kommune. Ila skole. 1 Første avlevering. Ia Eksamensoppgaver. L0001 Eksamensoppgaver

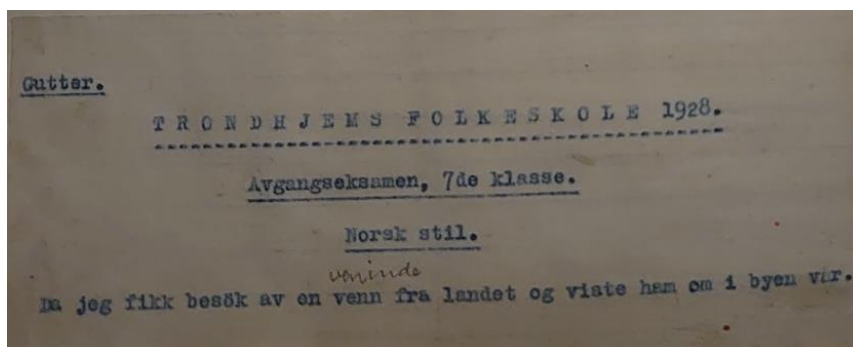
⁴⁵ Trondheim Byarkiv. A-1890 Trondheim kommune. Kalvskinnets skole. 1 Første avlevering (hovedavlevering). L Prøver og oppgaver. L0001 Prøver og oppgaver, L0002 Prøver og oppgaver og L0003 Avgangseksamen.

og geografi finnes det bare *en* prøve i, og blir derfor heller ikke inkludert. Med det sagt er det flere eksempler på historiske fortellinger i norskfaget som viser ulike fremstillinger av kjønn. Disse blir selvfølgelig inkludert i analysen.

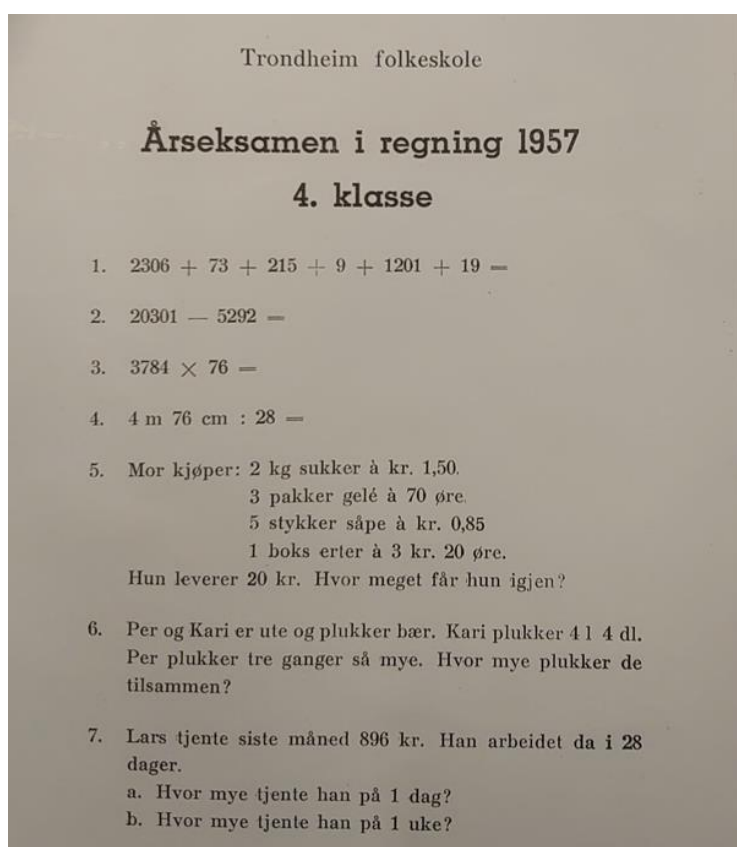
Majoriteten av arkivkildene består av læringsmaterieell i fagene norsk og regning og romlære. I faget norsk finnes det flere ulike prøver og oppgaver som kjennetegnes av deres titler. Hvis prøvens tittel er «Norsk stil», må elevene vanligvis fortelle om et tema eller noe de har opplevd, som for eksempel oppgaven «Fortell om en morsom tur» fra Ila skole. Det finnes også stiloppgaver hvor de kan velge mellom tre ulike oppgaver. Stiloppgavene kan også bare gi elevene en overskrift de må skrive en passende stil til, som for eksempel «Da jeg var på tur i Bymarka», også fra Ila skole. Andre typiske norsk-prøver er gjenfortellinger og diktater. Gjenfortellingene har lengere tekster som forteller oss at læreren skal lese teksten høyt for elevene, som så må gjenfortelle teksten med egne ord. Diktatene er litt kortere tekster som blir lest opp for elevene, som så må gjengi teksten ordrett. Diktater finner man også i faget engelsk, i tillegg til grammatikk-prøver og andre prøver hvor elevene måtte bøye verb og svare på spørsmål på engelsk. I faget regning og romlære finnes det prøver om regnskapsføring, bokholderi og regning generelt. I oppgavene om regnskapsføring får elevene ofte oversikt over aktiva og passiva for en bedrift, samt en liste over inntekter og utgifter. Elevene må så føre for eksempel statusbok, kassabok, hovedbok, og avslutte regnskapet. Andre prøver i regning består av rene regneoppgaver som blant annet gange- og delingsoppgaver, prosentregning, geometri og tekstopp-gaver. På en del av prøvene finner man en versjon av «gutter» eller «piker» i overskriften, som for eksempel «Regning og rumlære (gutter)» og «Regning og rumlære (piker)». Disse prøvene er spesifikt rettet mot enten gutter eller jenter, og de fleste finner vi i faget regning. Under kommer eksempler på hvordan prøvene kunne se ut:

I Ila skole 1905

II Kalvskinnet skole 1928

III Ila skole 1957

Av typer prøver finnes det blant annet eksamen, avgangseksamen, årseksamen og årsprøve. Dette er prøver en kan anta ble brukt mot slutten av semestrene. På noen prøver blir bare faget nevnt i overskriften, som for eksempel «Regning». Store deler av prøvene har også «Trondhjems folkeskole» eller «Trondheim folkeskole» i overskriften. I arkivkildene finnes det like prøver på tvers av skolene med «Trondheim folkeskole» i overskriften, og dermed kan jeg anta at prøver med denne tittelen var bestemt på lokalt nivå og kunne bli brukt av ulike skoler i kommunen.

Det er også verdt å nevne at formålet med prøvene var å vurdere elevenes kunnskap i de ulike fagene. Da innholdet i prøvene henger tett sammen med samtidens hverdag, ble elevene indirekte vurdert om samfunnets ulike verdier og normer. Dette gjelder for det

meste i faget regning. På den ene siden er oppgavene regnestykker, og på den andre er eksemplene tett knyttet opp mot det elevene bør kunne i dagliglivet, som for eksempel at en husmor kjøper varer og en arbeidsmann gjør regnskap. Dermed kan prøvene sees på som verktøy for å vurdere elevenes kunnskap om handlinger tett knyttet opp mot de stereotypiske kjønnsrollene. I faget norsk, hvor det ofte ble tatt i bruk diktater og gjenfortellinger, er dette mindre relevant da disse prøvene ble brukt for å vurdere elevene i rettskriving og grammatikk.

3.3 Koding og kategoriutvikling

For å kode og kategorisere dataen har jeg utviklet egne koder og kategorier etter hvert som jeg leste gjennom arkivkildene. Med denne metoden kunne jeg danne passende koder og kategorier underveis som var representative for det store omfanget tekst jeg skulle analysere. I det jeg leste gjennom dataene fant jeg flere tekster som var håndskrevne, og disse transkriberte jeg. Jeg leste gjennom dataen flere ganger helt til jeg hadde utviklet en rekke koder som jeg følte dekket de ulike tematikkene godt nok. Siden arkivkildene var digitaliserte brukte jeg et program kalt TagSpaces for å gjøre kodingen, hvor jeg enkelt kunne sortere dataen ut fra valgte koder.

Kodeprosessen besto først og fremst av å se på nøkkelord som «kvinne» og «mann» i ulike former. Med ulike former mener jeg all form for benevning som kunne knyttes til et kjønn, som for eksempel «husmor», «handelsmann», «gutt» og «jente». Dette ga meg en pekepinn på tekster som kunne vise til ulike forestillinger om kjønn. For å identifisere de ulike fremstillingene av kjønn så jeg på disse nøkkelordene sammen med konteksten de oppstod i, som for eksempel om de ble nevnt i en arbeidskontekst eller husmorskontekst. Dette gjorde at jeg skapte koder hvor jeg satte former for «mann» og «kvinne» sammen med alle ulike kontekster de oppstod i. Eksempel på en slik kode er «MannArbeid», som da viste meg alle tekster hvor en mann befant seg i en arbeidskontekst. Jeg kodet også annen informasjonen om prøvene. Det var blant annet relevant å vite om det var en «pikeprøve» eller «gutteprøve», årstall, overskrifter, undertitler og fag. Årstallene på prøvene var viktig å identifisere da jeg har undersøkt en ganske stor tidsperiode, og en kan forvente en viss utvikling i fremstillingene av kjønn i løpet av perioden. Innenfor hvert tema i analysen blir jeg derfor å følge en kronologisk oppbygning for å vise til den historiske utviklingen der det er relevant. Prøver og diktater som ikke viste til noen form for fremstilling av kjønn og kjønnsroller ble sortert vekk i denne prosessen.

KAPITTEL 4: ANALYSE

I dette kapitlet skal jeg undersøke og analysere tekstene fra arkivkildene og presentere relevante funn og perspektiver med formål å finne fremstillinger og representasjoner av kjønn. Kapitlet følger en tematisk inndeling med de tre overordnede temaene «Gutter og jenter i skolen», «Rollemodeller og forhold» og «Økonomi og arbeidsliv». Disse er så delt inn i underordnede delkapitler som går dypere inn på enkelte tema. Delkapitlene har ulik struktur avhengig av hva som er relevant å kommentere på, men relevante funn vil bli presentert i kronologisk rekkefølge der det er hensiktsmessig for å vise utvikling innad tidsperioden. Til slutt skal jeg diskutere funnene i analysen opp mot den historiske konteksten.

4.1 Gutter og jenter i skolen

Arkivkildene viser til et tydelig skille mellom gutter og jenter i skolen, både organisatorisk og gjennom innholdet i prøver og diktater. Arkivkildene viser stort sett til fremstillinger av gutter og jenter som henger tett sammen med de forestillingene som fantes om kjønn i samtiden. I dette delkapitlet skal jeg gjøre rede for de underordnede temaene «Pikeprøver og gutteprøver», «Guttevenner og jentevenner» og «Gutteleker og jenteleker».

Pikeprøver og gutteprøver

Et funn i studien som tydelig viser til en fremstilling av kjønn som følger de typiske kjønnsrollemønstrene i samtiden, er inndelingen i gutteprøver og jenteprøver. Denne inndelingen i seg selv sier oss noe om forestillingene om kjønn i samtiden, nemlig at gutter og jenter på en eller annen måte var ulike og skulle derfor lære ulike ting på skolen. Disse prøvene kjennetegnes av at det i overskriften står enten «gutter», «piker», «gutteprøve» eller «pikeprøve». Vi mangler konteksten disse prøvene ble brukt i, og kan derfor ikke si med sikkerhet om disse prøvene ble brukt i rene gutte- og jenteklasser, eller i samlede klasser. Vi kan derimot, med bakgrunn i skolehistorien og læreplanene, anta at de ble brukt i kjønnsdelte klasser da vi vet det var kjønnsdelte klasser, i tillegg til at guttene for eksempel hadde flere timer i regning enn jentene. I noen av prøvene står det enten «gutteklasse» eller «jenteklasse». Her vet vi heller ikke konteksten de inngikk i, men disse prøvene kan vi med sikkerhet anta ble brukt i kjønnsdelte klasser. Uansett vet vi at gutter og jenter tok ulike prøver, om det så var i samlede klasser eller ikke.

Noen få prøver av denne inndelingen finner vi i faget norsk, som for eksempel en pikeprøve ved Ila skole fra 1928 hvor jentene må skrive en stil om en gang en «venninne» kom på besøk. Et lignende eksempel ser vi i en gutteprøve ved Kalvskinnet skole fra 1927 hvor de får i oppgave å skrive en stil om en gang en «venn» kom på besøk. De aller fleste av prøvene med denne kjønnsdelingen finner vi i faget regning. I faget regning kunne man kanskje argumentert for at det matematiske innholdet i pikeprøver og gutteprøver er noenlunde det samme, men konteksten oppgavene settes inn i kan være forskjellige og imøtekommer ofte forventningene til kjønn folk hadde i samtiden. Dette kommer frem i tekstene på ulike måter, men store deler av pikeprøvene har et innhold som viser til en forestilling om at kvinnen var husmor og gjorde arbeid i hjemmet, mens gutteprøvene viser til en forestilling om at mannen var i arbeid. Et godt eksempel som viser dette, er en pikeprøve fra Kalvskinnet skole fra 1910. I denne prøven handler den første oppgaven om en pike som skal kjøpe tøy og utstyr til å lage en kjole. I en gutteprøve fra Bakklandet skole fra 1908 ser vi hvilken kontekst menn vanligvis blir satt inn i. I denne prøven handler

oppgavene om blant annet bensinpriser, eiendeler i et skip og dagslønnen til en mann. En slik fremstilling av menn og kvinner ser vi gjennom hele perioden i kjønnete prøver, men også ukjønnete. Eksempel på en ukjønnet prøve finner vi i 1960 gitt ved Ila skole. I denne prøven handler den ene oppgaven om en mor som kjøper inn kjoletøy, og en annen oppgave om en gutt som tar jobb som visergutt for å tjene penger. Disse eksemplene viser dermed til en typisk fremstilling av manns- og kvinnerollen, noe vi ser gjennom hele tidsperioden.

I pikeprøvene finner vi fremstillinger av både menn og kvinner i ulike kontekster. Gutteprøvene derimot, har over hele perioden svært få oppgaver om kvinner, og heller flere oppgaver om menn, arbeidslivet og annet. Gjennom pikeprøver måtte altså jentene både bli vurdert i de typiske husmorsoppgavene og de typiske mannlige oppgavene i samfunnet, mens gutter fikk lite innsikt i husmorsrollen gjennom deres prøver. Med andre ord måtte jenter både lære om det ulønnede arbeidet i hjemmet, og vite noe om ulike typer arbeid som var typisk for menn i samtiden. Med det sagt er en stor del av prøvene i arkivkildene verken pikeprøver eller gutteprøver, men rettet mot alle elevene. I disse prøvene finnes det oppgaver om både kvinner og menn. Dette gjelder hele perioden, og dermed er det ikke noe utvikling innenfor dette tema.

Vi ser derimot en stor endring i prøvene i regning rettet spesifikt mot jenter. Disse prøvene er nokså like opp mot 1930-tallet og består av et par nummererte oppgaver med forskjellig matematisk innhold. I 1935 skjer det en endring i både innhold og med formen på disse pikeprøvene. Pikeprøvene i regning går fra å være ulike regneoppgaver med forskjellig matematiske tema, til å kun være oppgaver i regnskapsføring. Disse regnskapsprøvene omhandler regnskap for husholdningen. Alle matematiske prøver i materialet hvor det er spesifisert at det er en jenteprobe fra 1935 til 1960, er i regnskapsføring. Dette viser til en endring i forestillingen om kvinnerollen, nemlig at kvinnen da skulle kunne gjøre opp regnskap for husholdningen. Dette skal jeg si mer om senere i analysen.

Guttevenner og jentevenner

Ved bruk av ordene «venn» i gutteprøver og ordet «venninne» i jentepøver viser tekstene til at normen var at gutter hadde guttevenner, og jenter hadde jentevenner. Dette danner en forestilling om at gutter og jenter på en eller annen måte var ulike og ikke hang sammen som venner. Dette finner vi flere eksempler på i arkivkildene. I en pikeprøve fra Ila skole fra 1928 får jentene i oppgave å skrive en norsk stil om en gang de fikk besøk av en «veninde» fra landet. Da ordet «veninde» blir brukt og ikke «venn», viser det til at jentene bare kunne skrive om sine jentevenner. Akkurat samme eksempelet finner vi i en gutteprøve fra Kalvskinnet skole fra 1928, hvor de skal skrive en norsk stil om "Da jeg fikk besøk av en venn fra landet og viste ham om i byen vår". Man kunne tenkt seg til at "venn" inkluderte både gutter og jenter, men da det også står "ham" i oppgaven blir dette feil å anta. I akkurat denne prøven har noen, sannsynligvis en lærer, skrevet inn ordet «veninde» med blyant over ordet «venn» i oppgaven. Her kan jeg ikke vite noe om meningen og intensjonene til personen som skrev dette, men det er rimelig å anta at elevene enten fikk valget mellom å skrive om en venn eller en venninne i akkurat denne prøven, eller at prøven også ble brukt i en jenteklasse, og da måtte «venn» endres til «veninde».

I arkivkildene er det lite som indikerer en utvikling innenfor dette tema, men et lite unntak i formulering ser vi i en norsk-prøve fra Ila skole fra 1937. Det er ikke spesifisert om denne prøven er en gutteprøve eller jenteprobe, og dermed kan vi anta at den ble gitt til både

gutter og jenter. I prøven står det i en av oppgavene «venn (venninne)». For det første vil det å ta i bruk denne formuleringen gi inntrykk av at menn var «førstevalget» og kvinnen som et slags andrevalg. En slik fremstilling av kjønn finner vi flere eksempler på i arkivkildene, noe jeg kommer tilbake til i et eget delkapittel. For det andre viser denne formuleringen til at elevene *hadde* et valg, men det var trolig innforstått at jenter skulle skrive om sine jentevenner, og gutter om sine guttevenner.

Med det sagt finnes det en del prøver, diktater og gjenfortellinger som kan motsi denne forestillingen om at gutter og jenter ikke kunne være venner, nemlig ved å fortelle historier om gutter og jenter som gjør ting sammen. Eksempler finner vi gjennom store deler av perioden, men det er betydelige flere etter hvert som årene går. I 1919 ser vi et eksempel på gutter og jenter som drar hjem fra et bryllup sammen, og i en diktat fra 1930 får vi høre om Anne og Per som dro til seteren sammen. Begge er eksempler fra Kalvskinnet skole. I 1933 kan vi lese om Anna, Per og Åse på bærtur i en diktat fra Ila skole, og i 1948 om Karl og Anna i en stamp sammen i en prøve fra Kalvskinnet skole. Mot slutten av perioden kan vi i en prøve fra 1951 lese om Per og Kari på blåbærtur, og Lise og Kirsten i 1958 som møtte en god kamerat, Ola. Begge eksempler hentet fra Ila skole. Bortsett fra formuleringen i den siste diktaten er det ikke eksplisitt nevnt at guttene og jentene i tekstene er venner. I teksten om Anna, Per og Åse får også høre om en mor, og dermed kan vi anta de er familie. Uansett viser dette til en forestilling om at gutter og jenter *kunne* være sammen i sosiale kontekster, men muligens som søsken og familie.

Gutteleker og jenteleker

Gjennom fremstillinger av hva gutter og jenter leker med, kommer det frem en tydelig forestilling om at barn lekte med ting nært tilknyttet til de typiske kjønnsrollene i samtiden. Prøvene reproduserer blant annet en tydelig forestilling om at jenter lekte med dukker, mens gutter lekte med et bredere spekter av leker. Dette finnes det flere eksempler på, som blant annet i en engelskprøve fra Ila skole hvor elevene må bøye verbet i setningen "She played with her doll". Det kommer også frem i en engelsk diktat fra Ila skole, hvor et barn forteller om sine søsken. Her nevner barnet at søsteren har mange dukker, og at hun leker med dem hver dag. I en norsk-prøve, også fra Ila skole, fortelles det om "Ingrid og dukken". I denne teksten får vi vite at Ingrid fikk en dukke av moren sin, og at hun ønsket å lære den å gå. Når dukken falt på gulvet, tok Ingrid den i fanget og trøstet den før hun la den i dukkesengen sin. Hun behandler altså dukken som om det var et ekte barn. Tekstene viser derfor til en tydelig forestilling om at det foretrukne leketøyet for jenter var en dukke. Gutter derimot leker ikke med dukker slik det presenteres i skolens prøver og diktater. Tekstene viser imidlertid til en forestilling om at gutter lekte med et bredere spekter av leker og hadde mer variasjon i sine aktiviteter. Ifølge ulike prøver fra Ila skole lekte gutter med hund, sto på skøyter og lekte i akebakken. I prøver gitt ved Kalvskinnet skole leker gutter blant annet med fotball og slår bånd. I en av diktatene fra Ila skole kalt "Den nye skøytebilen", får vi høre om gutten Kjell som har laget en skøytebil. Skøytebilen har han laget i vedbua av en gammel kasse, med verktøy han lånte av faren sin. Han tar den så med i akebakken. Vi ser altså at gutter leker med flere ulike ting på forskjellige steder, mens jenter blir begrenset til lek med dukker.

Stort sett alle tekstene støtter opp denne forestillingen, men et lite unntak finner vi i en diktat fra Ila skole fra 1936 kalt «Våren». I denne diktaten står det blant annet at «Pikene spiller ball, og guttene kaster kapsler og knapper.». Denne fremstillingen bryter med det som kommer frem i majoriteten av tekstene. Utenom denne teksten henger forestillingen

om hva barn leker med tett sammen med de typiske kjønnsrollemønstrene i samtiden. Når jenter får dukker å leke med, viser tekstene til at leken dreier seg om å leke «mor» ved å ta vare på barnet og stelle med det. Å leke slik med dukker er ikke uvanlig for jenter, selv i vår tid. Men i prøvene leker jenter nesten ikke med noe annet. Ifølge tekstene kunne guttene både leke med og lage egne leker, ute og inne. Dette viser til en forestilling om at mens kvinnen, i dette tilfellet jenter, var i huset, var mannen og gutten ute og gjorde forskjellig. Med det sagt gjelder dette spesifikt de prøvene hvor noen *leker* med noe. Det finnes andre prøver som viser til at barn gjorde ting utenom å leke. Disse kommer jeg aktivt til å inkludere senere i analysen.

4.2 Rollemodeller og forhold

I denne delen av avhandlingen vil jeg gjøre rede for ulike fremstillinger av kjønn som viser til den typiske og muligens ønskede mann, kvinne, jente og gutt. Deretter skal jeg gjøre rede for menn og kvinner i forhold til hverandre. Arkivkildene viser til en klar og tydelig forestilling om hvilke kvinne- og mansroller som var ønskelige, samt noen interessante innfallsvinkler på menn og kvinner i forhold til hverandre. Jeg skal starte med å gjøre rede for temaet «Kvinnen som husmor, kone og mor», og fortsetter med temaene «"Slik skal norske gutter være"», «På tur med far (mor)» og «Mann og kvinne i forhold».

Kvinnen som husmor, kone og mor

I majoriteten av tekstene i arkivkildene blir kvinnen omtalt som den rollen hun innehar, og sjeldent blir kvinnen omtalt med navn sammenlignet med hvor mange ganger menn blir navngitt. Menn blir i stor grad omtalt som sitt yrke eller ved bruk av både fornavn og etternavn. Kvinner blir i likhet med offentlig statistikk i perioden ofte omtalt som «husmor» i tekstene, men også som «mor» eller «kone». Å definere kvinnen som husmor reduserer kvinnens identitet til hennes rolle i samfunnet som husmor. Ved å omtale kvinnene som «husmor» i tekstene ble jentene i skolen nesten utelukkende presentert for kvinner som «husmødre». Denne definisjonen på majoriteten av kvinnene i tekstene kan dermed vise til en normativ forventning om at kvinner *skulle* være husmødre. Kvinnene i tekstene blir også ofte omtalt som «mor», som igjen viser til denne typiske forestillingen om kvinnen som husmor, da man kan anta at et barn betød at en også hadde en familie. I *en* prøve fra Ila skole blir kvinnen kalt «Fru Dahl». Dette er et unntak fra resten av arkivkildene, men fremdeles en versjon av «kone».

Ved å ikke navngi kvinnen, men heller definere dem som husmor, mor eller kone, blir kvinnens rolle redusert til noen som er i relasjon til noen andre, og ikke en selvstendig person. Kvinnens rolle er avhengig av enten en mann, familie eller barn, og denne typiske forestillingen om kjønn forsterkes hver gang kvinnen defineres som husmor. Husmor, kone og mor henger altså tett sammen, og når kvinnen blir omtalt som en av disse i stedet for «kvinne», eller med navn, viser dette til en forestilling om kvinnens rolle som reflekterer den dominerende oppfatningen om kvinnens samfunnsmessige rolle i samtiden.

Andre benevnelser på kvinner som absolutt er verdt å nevne er «kvindfolk», som blir brukt i en prøve fra 1915, og «kjerring» i en prøve fra 1926, begge eksempler fra Kalvskinnet skole. Konteksten i begge disse tekstene er at en mann er på utkikk etter en kone. Begge mennene det er snakk om har krav til denne fremtidige kona, og i teksten hvor kvinnen blir omtalt som «kjerring» ønsker mannen at hun skal kunne gjøre det like rent hjemme som moren hans. Mannen er altså på utkikk etter en kone, eller «kjerring», som kan vaske

og holde det ryddig i huset. For det første *kan* begreper som «kjerring» og «kvinnfolk» i denne konteksten vise til en nedlatende forestilling om kvinner, hvor de reduseres til å kun være et middel for å oppfylle mannens krav. På den andre siden var trolig disse begrepene mere utbredt i samfunnet i samtiden og ikke like upassende som i dag. Allikevel blir begrepene bare brukt i kontekster hvor mannen skal velge seg en kone, som først og fremst blir vurdert ut fra hennes rolle som husmor. For det andre forsterker dette forestillingen om kvinnen som husmor som hadde hovedansvaret for hjemmet, samtidig som det danner en forestilling om mannens dominans i samfunnet og i forholdet i det at mannen setter krav til kona og ikke omvendt.

Med det sagt blir kvinner i noen prøver omtalt som «dame», men dette i litt andre kontekster. Å omtale kvinner som «kvinne» eller «dame» viser til en mer nøytral fremstilling av kvinner i samtiden, nemlig at de kunne defineres som en selvstendig person uten å bli satt i forhold til noen andre. Eksempel på en slik tekst er diktaten «Snøkvit og kattungene» fra Kalvskinnet skole fra 1947. Teksten starter med «En dame hadde en vakker katt.» Teksten forteller oss så at damen ga vekk kattungene til Snøkvit, men neste dag hadde Snøkvit hentet dem hjem igjen til damen. Denne teksten viser til en kvinne i en annen kontekst enn husmorskonteksten, og vi ser at hun da blir referert til som «dame». Dette kan vise til at når kvinner ikke ble fremstilt som husmødre i læringsmaterieell, ble de heller ikke referert til som husmødre. På den andre siden blir kvinnen allikevel ikke gitt navn, som igjen reduserer kvinnens identitet til «bare» en dame. Katten derimot, som også er en kvinnelig karakter, blir navngitt.

Mot slutten av perioden blir kvinnen oftere navngitt, noe som viser til en endring i fremstillingen av kvinner i tidsperioden jeg har studert. For det første finner vi en del eksempler hvor kvinner blir navngitt i det de kjøper noe. I en regneoppgave fra Kalvskinnet skole fra 1947 står det blant annet «Else kjøpte varer hos handelsmannen for 3kr. 60 øre og 2kr. 75 øre.» I en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1949 starter en av oppgavene med «Elin kjøpte en sykkel som kosta 194kr.», og i en prøve fra Ila skole fra 1960 handler en av oppgavene om Gerd som sparer penger for å kjøpe et fotografiapparat. Dette sier oss to ting. For det første gis nå de kvinnelige karakterene navn. For det andre viser det en kvinne i en litt annen setting enn tidligere vist i perioden. Normalt når tekstene nevner at en kvinne kjøper noe, navngitt eller ikke, er det matvarer og husholdningsartikler. Denne gangen er det helt andre ting som blir kjøpt, samtidig som hun blir navngitt. Dette viser til en endring i fremstillingen av kvinnens rolle i økonomien og samfunnet.

Kvinner blir også navngitt et par ganger når de har penger i, eller setter penger inn i banken. Mot slutten av perioden, i 1953, finnes det to ulike prøver hvor navngitte kvinnelige karakterer setter penger inn i banken. I en prøve fra Ila skole står det i en oppgave: «Kari hadde kr. 162,97 i banken. Anna hadde 7 ganger så mye. Hvor mye hadde de til sammen?». I en annen prøve fra Ila skole handler det om Anna som setter inn 300kr i banken, og elevene må regne ut renta etter året er gått. Dette viser til en endring i fremstillingen av kvinnen, nemlig at hun kan omtales med navn og nå hadde en viss grad av økonomisk selvstendighet. På den andre siden blir kvinnen bare gitt navn i det hun utfører handlinger som tradisjonelt sett har vært mannens oppgaver, og dermed underminerer dette kvinnens rolle i samfunnet ved at de ikke blir navngitt i det de utfører tradisjonelt kvinnelige handlinger som for eksempel husarbeid. For selv om vi på dette tidspunktet ser en endring i fremstillingen av kvinnerollen, finnes det også i slutten av perioden mange oppgaver hvor kvinnen blir omtalt som husmor. Når kvinnen blir navngitt i disse eksemplene blir det også utført svært enkle, økonomiske handlinger i forhold til det menn gjør i prøvene. Ved å nesten utelukkende gi kvinner navn når det er snakk om *simple*

økonomisk handlinger, viser det til en forestilling om at kvinner fremdeles var avhengig av mannens bidrag i økonomien.

Unge jenter og «piker» blir i motsetning til den voksne kvinnen oftere omtalt med navn. Jenter i prøvene blir omtalt med både fornavn og kallenavn. Dette kan tenkes er fordi jenten ikke hadde en fremtredende rolle utenom det å være jente. Kvinnen derimot, hadde ofte en tydelig rolle som husmor, og ble derfor omtalt som akkurat det. Et godt eksempel på dette finner vi i teksten «På bærplukking» fra Ila skole fra 1933. Denne teksten sier blant annet «Anna og Per hadde månedslov og skulde på bærtur. Vesle Åse fikk også være med.» I en diktat fra Kalvskinnets skole fra 1918 blir en jente omtalt som «Inger», og i en diktat fra Ila skole fra 1953 får vi høre om Berit som hver dag går «[...] ærend for mor i melkebutikken». Eksempler på kallenavn kan vi se i en prøve fra Kalvskinnets skole fra 1922, hvor en jente blir omtalt som «Lille Maria». Vi ser også eksemplene «Lillemor» i en prøve fra Kalvskinnets skole fra 1946 og «Vesle Marit» i en prøve fra Ila skole fra 1952.

«Slik skal norske gutter være»

En del av tekstene viser til normative forventninger om hvordan gutter og jenter *bør* være, enten dette blir sagt eksplisitt eller implisitt. Eksplisitt kommer dette frem gjennom blant annet setningen «Slik skal norske gutter være», og implisitt gjennom å fortelle historier med en moral elevene kan lære av. Disse tekstene er gjerne fortellinger vi finner i faget norsk, men det finnes også noen i faget engelsk. Gjennom disse fortellingene får vi en annen innsikt i livene til menn, kvinner, jenter og gutter i perioden enn vi for eksempel får gjennom regneoppgavene. I regneoppgavene får vi ofte kort høre om hva folk kjøper, hva de arbeider som og hva de tjener. I diktatene og gjenfortellingene er tekstene mye lengre og gir oss rikere eksempler på livet til menn og kvinner i samtiden. Noen tekster er fortellinger om dagliglivet til menn og kvinner, gutter og jenter. Andre tekster handler om konger, prester, og andre personer i en fortellings-kontekst. Det finnes også fortellinger tilpasset yngre barn, som for eksempel eventyret «Koralen» fra Ila skole, som handler om en krabbe, en manet, en østers og en korall. Alle disse tekstene er blitt tatt i bruk gjennom hele analysen min, men i dette delkapittelet har jeg gjort rede for de tekstene som skiller seg mest ut når det kommer til fremstillinger av manns- og kvinnerollen på ulike vis.

Før det første er det en stor andel av diktatene og gjenfortellingene som omhandler menn og gutter. Dette er ikke et overraskende funn da disse tekstene ofte handler om kjente typer personer, som i samtiden gjerne var menn, konger, helter og prester. I disse fortellingene ser vi en representasjon av menn som er svært positiv. Mennene blir fremstilt som helter og ledere i ulike sammenhenger, noe som viser til en forestilling om menn som dyktige ledere og dominerende figurer i samfunnet. For det første finnes det flere eksempler på kongefortellinger fra norskfaget som viser til en positiv fremstilling av menn som ledere i samtiden. Eksempler på slike fortellinger finner vi mange av ved Kalvskinnets skole, og handler om Olav Trygvasson, Haakon Haakonsön som var kong Sverres barnebarn, Trygve Olavsön, far til Olav Trygvesöns, Harald Haarfagre og Kong Olav Haraldsson. Vi finner også fortellinger om Tordenskjold og Peter Wessel gitt ved Ila skole, og en regneoppgave om Kronprins Olav fra Bakklandet skole. Andre kjente personer som nevnes i lengre tekster er blant annet oppdageren David Livingstone i en tekst fra Ila skole fra 1895, vitenskapsmannen Isaac Newton i en tekst fra Ila skole fra 1905, og fiolinist Ole Bull i en gjenfortelling fra Kalvskinnets skole fra 1918. I arkivkildene finnes det som sagt også fortellinger om prester, dette fra alle tre skoler. Disse tekstene sier oss ikke stort om

forestillinger om kjønn utenom at prestene er menn i ledende posisjoner i samfunnet, og dermed kommer jeg ikke til å gjøre rede for dette nærmere.

Tekstene hvor menn settes inn i ledende posisjoner med makt, kan tolkes som normative der de omtalte mennene skal virke som forbilder som elevene skal se opp til, men det er ikke eksplisitt nevnt at det er slik menn skal være. Allikevel sier antallet tekster om menn og gutter i disse kontekstene oss noe om hvilken type stoff skolen ønsket å videreformidle til elevene. I to andre tekster finner vi eksempler på normative beskrivelser av norske gutter. Tekstene er begge norsk-diktater, en fra Bakklandet skole fra 1919 og en fra Ila skole fra 1938. Prøven fra 1919 er en norsk diktat for 4. klasse som handler om et par gutter og jenter som rodde over en elv etter et bryllup. Teksten sier så at en av guttene prøvde å flytte seg bak i båten for å sitte med jentene, men når han gjorde det kom båten i ubalanse og alle datt i elva.

Nogen av dem kunde ikke svømme, og en stund saa det ut som de skulde drukne. Da var det en ung spræk smed som kastet sig i vandet. Han tok en jente under hver arm, og svømte saa paa ryggen til han naadde landet. Denne smeden var en baade modig og kraftig kar. Slik skal norske gutter være.

Formuleringen «Slik skal norske gutter være.», viser en tydelig normativ forventning om at norske gutter burde være modige, hjelpsomme, og som en «helt». I dette tilfellet var dette å utføre en heroisk og svært fysisk handling ved å redde jentene fra å drukne. Et slikt syn på mannsrollen viser til en forestilling om menn som henger tett sammen med mannens rolle som forsørger, som kan tolkes som å være den som «tar vare» på resten. Smeden blir også beskrevet som en «modig» og «kraftig» kar, noe som kan antyde at menn burde være sterke, og dermed viser det til en forventning om at norske gutter ikke bare skal være modige, men også fysisk sterke.

I teksten fra Ila skole fra 1938 ser vi en liknende historie med noenlunde samme formulering som forrige eksempel. Denne diktaten handler om to gutter som lekte ved elva, og en av guttene falt uti. Gutten kunne ikke svømme, så kameraten hans fant hjelp hos en ung arbeidskar i nærheten. Den unge arbeidskaren hoppet ut i strømmen og reddet livet til gutten. Teksten slutter med omtrent samme formulering som det forrige eksempelet, nemlig «Denne arbeideren var en både modig og kjekk kar. Slik skal norske gutter være.». For det første er denne teksten trolig kopiert av den andre, da formuleringen og historien så å si er den samme. For det andre ser vi igjen en forestilling om at gutter bør være både modige og kjekke. Ved å bruke formuleringen «Slik skal norske gutter være» blir dette igjen normativt, noe som viser til at dette er et ideal norske gutter burde strebe etter.

Forestillingen om at gutter skal være modige finner vi også i en gjenfortelling gitt ved både Bakklandet skole og Kalvskinnet skole fra 1910. Teksten handler om to kompiser som er ute i skogen og ser en bjørn. Den ene kompisen skyndte seg opp i et tre, uten å tenke på kameraten sin som ble igjen på bakken. Bjørnen hvisker noe til kameraten på bakken, og når bjørnen endelig drar sier kameraten på bakken at bjørnen hadde sagt til han at «[...] han en anden gang maatte vælge sig en modigere reisekamerat.». Dette viser igjen til en forestilling om at gutter bør være modige, men i dette tilfellet med en mer humoristisk tone.

I andre tekster kan vi lese om et noe mer negativt mannsportrett, men som man kan anta også ble ment normativt. Det vil si at jeg antar disse tekstene ikke er direkte ment for å vise en negativ fremstilling av hvordan menn var, men heller vise til eksempler på hvordan

menn ikke bør være. Eksempel på dette finner vi blant annet i en gjenfortelling fra Kalvskinnet skole fra 1912 kalt «En gjerrig mand». Denne teksten handler om en mann som har smekklås på kjelleren sin hvor han oppbevarer all rikdommen sin. Hver dag går mannen ned for å se på rikdommen, men en dag glemte han å feste døra, så døra gikk i lås og stengte han inni kjelleren. Mannen «[...] døde av sult mellom sine penger og kostbarheter». Lærepengen i denne fortellingen er at menn ikke burde være gjerrig slik som mannen i historien. I en diktat fra Ila skole fra 1932 kalt «En svømmetur» får vi høre om en gutt som svømmer for langt ut. Gutten sank dypere og dypere og skrek om hjelp, helt til en båt reddet han i siste øyeblikk. Teksten slutter med å si at gutten «[...] måtte love mor at han aldri skulde svømme alene mer.» Disse typer tekster fremstiller et negativt portrett av manns- og gutterollen som viser til en forestilling om hvordan menn *ikke* bør være. Gjennom disse tekstene blir elevene presentert hva som er riktig og galt som de så må lære av.

Det finnes også eksempler på slike fortellinger om jenter. Disse eksemplene viser i likhet med tekstene over en noe negativ fremstilling av jenterollen, med humoristiske innslag, som virker som er til for å vise elevene rett og galt. Eksempel på en tekst med negative implikasjoner mot en jente er teksten «Gjetebukken og speilet» gitt ved Kalvskinnet skole i 1923. I denne teksten har en tjenestejente fått beskjed av husets kone om å lukke alle dører dersom hun går ut av huset. Slik fortsetter historien:

Allikevel glemte jenten å lukke igjen da hun kort etter gikk til bekken etter vann. Hun blev stående en stund ved bekken og talte med en annen jente. Imens fant en gjetebukk vei inn i stuen. På veggen hang det et stort speil som nådde fra taket næsten ned til gulvet. Da bukken så sig i speilet, tenke det at det var en annen bukk som vilde stange. Den gjorde sig derfor ferdig til å stange igjen, og da bukken i speilet gjorde det samme, blev den sint og stanget til speilet så det gikk i mange stykker. I det samme kom jenten og jaget bukken ut. Hun fikk siden en alvorlig irettesettelse av konen.

Til tross for et åpenbart humoristisk innslag i historien, viser denne teksten til en fremstilling av jenta som ikke er positiv. Gjennom teksten får vi inntrykk av at jenta ikke har kontroll på det arbeidet hun er blitt tildelt. Dette kan virke som en «lærepenge» som jenter måtte lære seg, og dette gjennom denne historien.

På tur med far (mor)

På noen av stiloppgavene i norskfaget får elevene valget om å skrive om far eller mor, og formuleringen på disse oppgavene viser til en forestilling om at mannen var et førstevalg og kvinnen et andrevalg. Måten dette blir presentert i oppgaven kan se slik ut: "På søndagstur med far (mor)" som i en prøve fra Ila skole, eller "På bærtur med far (mor)" som i en prøve fra Kalvskinnet skole. Dette viser til en forestilling om at menn var standarden, og at kvinnen ble sett på som den andre, i forhold til mannen. Dette er fordi det likeså godt kunne stått «far eller mor», men i prøvene formuleres det som «far (mor)». Ved å plassere den kvinnelige parten i en parentes bak den mannlige parten, oppfattes det som et andrevalg og ikke et likeverdig alternativ.

1953 ser vi en liten endring innenfor dette temaet, hvor det i en prøve fra Ila skole står «Fortell om en (mann eller kvinne) som du ser opp til.» Her blir mannen og kvinnen likestilt, noe som kan indikere en utvikling, men dette sent i perioden. Av slike typer oppgaver finner vi også variasjonen «Bestefar (bestemor)», samt unntaket «Bestemor (bestefar)»,

begge fra Ila skole. Dette er den eneste gangen kvinnen nevnes først med denne formuleringen.

Mann og kvinne i forhold

Utenom ordbruken «kone» og «husmor» får vi bare i noen av tekstene høre om hvordan menn og kvinner er i forhold til hverandre som mann og hustru. I tre av de lengere tekstene får vi høre om hvordan mannen går frem for å finne seg en kone på ulike måter, noe som kan si oss noe om forholdet mellom mann og kvinne. Disse tre tekstene viser til en forestilling om at mannen kunne velge seg en kone som passet hans kriterier, uansett hvor spesielle de var. Den første teksten som omhandler dette temaet, har tittelen «Dommerens hustru» og er fra Kalvskinnet skole 1915/1916. Teksten innledes slik:

Det var engang en fattig bondepике. Hun var vidt og bredt kjendt for sin skjönhet og gode forstand. Dommeren paa stedet fik ogsaa höre om hende. Han vilde da gjerne gjøre hende til sin hustru. Men först maatte hun gjennomgaa en prøve. Han sendte bud efter hendes far.

Teksten fortsetter så med å ramse opp en rekke urimelige og umulige ting bondepiken må gjøre. Eksempel på dette er å klekke ut 7 kyllinger fra noen egg til dagen etter. Bondepiken blir fremstilt som smart i fortellingen og stiller krav tilbake til dommeren, noe han liker. Dommeren sier på et punkt til faren hennes at «Datteren din maa sandelig være et dyktig kvindfolk» i det hun stiller slike krav tilbake. Hun får så krav om å komme til han «[...] hverken klædt eller nöken. Ikke skal hun komme kjörende, ikke tilfote. Hun maa ikke gi mig nogen gave, men heller ikke komme tomhændet.». Bondepiken møter så opp i et fiskenett, med ski på føttene og en due som gave som flyr bort idet hun møter dommeren. Dommeren bestemmer seg så for å gifte seg med henne.

Denne teksten viser til en tydelig forestilling om at kvinnen hadde en rolle som objekt for mannens beundring, hvor hun først og fremst blir definert av sitt utseende og skjönhet. For det andre viser det til en forestilling om at kvinnen må bevise sin verd for mannen gjennom å oppfylle hans urimelige krav og forventninger. Kvinnen er smart og klarer å forhandle seg fram til dette ekteskapet gjennom å løse gåtene til dommeren. Mannen blir imponert av kvinnens intelligens, til tross for at hun først og fremst bare var ønsket på grunn av sitt utseende. Det er også verdt å nevne at faren er middelmannen mellom bondepiken og dommeren, noe som viser til en forestilling om at kvinner kunne forhandles bort mellom menn som objekter. Allikevel er det to sider til denne saken. Samtidig som teksten impliserer at kvinnen bare kan «giftes bort», ser vi at kvinnen forsøker hardt å få til dette ekteskapet. Dette sier oss at det å gifte seg og bli husmor kunne være et mål for kvinnen, siden hun gjorde alle de urimelige tingene for å få det til. Kvinnens ønske om å gifte seg med dommeren kan komme av den sosioøkonomiske forskjellen mellom den fattige bondepika og den mer velstående dommeren. Dermed giftet kvinnen seg oppover i hierarkiet, noe som ville ført til bedre levekår. Dette er trolig årsaken til at hun ønsker dette så mye at hun er villig til å følge dommerens urimelige krav.

En annen tekst, kalt «Den kloke datteren» gitt ved Kalvskinnet skole i 1915, har noe likt innhold som denne teksten. Denne teksten handler om to brødre som må bestemme seg hvem som får en kalv. Teksten starter med å fortelle om to brødre, en rik og en fattig. Den fattige broren hadde mistet konen sin og satt igjen med en liten jente de kalte Vesla på 7 år som «[...] var saa vakker at det rent skinte av hende». Senere fikk brødrene problemer med å bestemme hvem som skulle få en kalv som Vesla, som da var 16 år gammel, hadde

stelt med. Brødrene gikk så til dommeren for å løse problemet. Dommeren ga dem tre spørsmål, og den som kunne svare på dem, skulle få både kalven og ei ku. Vesla ga sin far svarene på alle spørsmålene, og da den fattige bonden ga disse til dommeren, ville han vite hvor han hadde lært dem. Teksten sier så: «"Av Vesla, datteren min." svarte manden. "Denne Vesla maa rigtig være en klok liten jente." tænkte dommeren. Og han vilde gjerne ha hende til hustru.» Igjen viser denne teksten til en forestilling om at kvinners verdi først og fremst ble knyttet til deres skjønnhet, men til tross for dette blir jenta i likhet med forrige tekst til slutt vurdert ut fra hennes intelligens og evne til å svare på dommerens spørsmål. Her er det også verdt å kommentere på alderen til jenta. Vi kan anta at dommeren er en voksen mann, og han ønsker Vesla som hustru når hun er 16. Jenta blir også beskrevet som vakker fra hun var 7 år gammel. For vår tid virker dette upassende, og i akkurat denne teksten virker det ikke som jenta har noe valg om hun ønsker å gifte seg eller ikke. Teksten videreformidler en forestilling om at en kan gifte seg med menn av høy sosial status dersom man er pen og kan vise intelligens, samt at menn av høy sosial status bare kunne velge og vrake mellom unge, pene kvinner.

En siste tekst, «Syv års gammel gröt» fra Kalvskinnets skole fra 1926, handler om en gutt som skulle ut for å fri. Teksten sier så «Mor hans hadde det alltid så rent og pent hjemme. Slik vilde gutten også ha det, og derfor vilde han ha en kjerring som var likeså renslig som mor hans.» Gutten finner så ut at han må dra rundt å spørre om noen har gammel gröt for å sjekke om de er renslige folk, for det er slik han kommer til å finne en kone som kan ha det rent og pent i hjemmet. Her blir ikke kvinnen vurdert ut fra sin skjønnhet, men sine egenskaper som husmor og evne til å holde huset rent og pent. I likhet med de tidligere tekstene viser dette også til en forestilling om at mannen har et valg han kan ta, basert på egne kriterier, mens kvinnen blir valgt ut fra disse kravene.

Sett vekk fra disse tekstene er det svært få eksempler på tekster som omhandler menn og kvinner i forhold til hverandre. I en av tekstene, kalt «Nytt hjem» fra Ila skole fra 1936, får vi høre om en mann og kvinne som flytter. Teksten viser til en forestilling om at kvinnen «order opp» og mannen «hjelper til». Dette ser vi eksempel på i dette utdraget fra teksten:

Flyttemannen og far bar kasser og möbler op trappen. Alt blev satt inn i en leilighet i annen etasje. Mor pakket ut kopper, og hun ordnet til rette i skuffer og skap. Far hjalp til med å henge op gardiner og billeder.

Utdraget sier oss ikke mye, men basert på dette kan vi trekke noen antakelser om forestillinger om kjønn. For det første viser teksten til at moren er på kjøkkenet og pakker ut. Dette kan vise til forestillingen om kvinnen som husmor da hun trolig var den som hadde kontroll på kjøkkenet. For det andre viser teksten til en forestilling om at det var menn som gjorde det tunge arbeidet med å bære flyttelasset. For det tredje sier teksten at far «hjalp til», noe som kan vise til en forestilling om at det å ordne til og rydde i en flytteprosess egentlig var kvinnen sin jobb. På den andre siden er oppgavene mannen hjelper til med tett knyttet opp mot mansrollen i samtiden, nemlig å spikre og skru.

4.3 Økonomi og arbeidsliv

Store deler av innholdet i arkivkildene relaterer til økonomi og arbeidslivet. Da disse områdene var typisk for mansrollen i samtiden, handler mange disse tekstene og oppgavene om menn. Med det sagt finnes det også eksempler hvor kvinner blir omtalt i disse kontekstene, men dette på en litt annen måte. I denne delen av studien skal jeg gjøre rede for og drøfte fremstillinger av kjønn innenfor temaene «Gårdsbruk», «Menn og

kvinner i arbeid», «Hva menn og kvinner kjøper», «Penger, lønn og bank», «Menn som eiere», «Kjøp og salg av varer» og «Regnskapsføring». Disse temaene viser alle til tekster som kan knyttes opp mot økonomi og arbeidsliv.

Arbeid på gård

Å arbeide på gård var ifølge tekstene i arkivkildene noe alle hjalp til med, både gutter, jenter, kvinner og menn. Tekster som omhandler gård og gårdsbruk finner vi for det meste i norsk-faget, men vi finner også noen eksempler på regneprøver. Det var vanlig og nødvendig i samtiden at kvinner hjalp til på gården. Ifølge arkivkildene gjorde også resten av familien det, som viser til en forestilling om at når det gjaldt gårdsbruk, hjalp hele familien til. At hele familien hjalp til med arbeidet står i sterk kontrast til arkivkildenes fremstillinger av arbeidslivet i byene, hvor det stort sett bare er snakk om menn når det kommer til en arbeidskontekst.

I en diktat fra Kalvskinnet skole fra 1930 får vi høre om Anne og Per som får bli med til seteren. Per får hjelpe budeia å gjete sauene. Anna hjalp også til ved å stelle med ei ku og «[...] gav den salt hver kveld». Her kommer det frem at både gutter og jenter får hjelpe til, og viser til budeia som gjeter sauene. Den eneste som ikke blir nevnt i denne diktaten er mannen i huset, noe som er et tydelig tegn på at kjønnsrollemønstrene i samtiden var annerledes når det gjaldt arbeid på gård. Dette kan også skyldes det faktum at mannen ikke var til seters, men allikevel er dette en fortelling som viser en representasjon av kvinner vi ikke ser mye av i resten av arkivkildene. I et annet eksempel fra Ila skole fra 1941 blir denne forestillingen forsterket. Diktaten handler om en gang da kyrne fikk slippe ut etter vinteren. Diktaten fremstiller dette som kaos og leven, og presiserer at alle måtte hjelpe til for å få de på rett vei: «Alle på gården måtte hjelpe til, for det gjaldt å få de galne dyra inn på denne veien. Budeia gikk føre med bjøllekua og lokket, og de andre kom etter. Til slutt kom gjeterjenta». Igjen ser vi at ingen menn blir nevnt. Tekster om budeie og gjeterjenter finner vi i to prøver til, en fra 1944 og en fra 1952, begge fra Ila skole. Dermed er det ikke mangel på representasjoner av kvinner og jenter i arbeid når det kommer til gårdsbruk.

Med det sagt er det ikke slik at menn blir utelatt fra denne konteksten. Fremstillinger av gutter og menn på gårdsbruk finner vi flere eksempler på, blant annet i norskfaget. I 1912 finner vi ved Kalvskinnet skole en tekst som heter «Forpakteren og korntyven». Denne teksten er en fortelling om en forpakter som var god mot de fattige og ga vekk korn til de som trengte det. I en diktat fra 1914, også fra Kalvskinnet skole, får vi høre om en hund på en gård som hver dag er med gårdsgutten når han kjører melk til byen. Eksempelet viser altså til en gårdsgutt som arbeider på gård. Enda et eksempel ser vi i en diktat fra Kalvskinnet skole fra 1922 som heter «Gjætergutten på Vang». Teksten handler om en gutt som er blitt gjeter på Vang. Gutten skulle være der å arbeide helt til han ble en «[...] konfirmert og voksen kar.». I likhet med de første tekstene nevnt i dette delkapittelet viser dette igjen til en forestilling om at når det gjaldt gårdsarbeid, hjalp alle i familien til. Vi finner også eksempler på menn i en gårdskontekst i regneoppgaver. I en prøve fra 1927 fra Kalvskinnet skole finner vi en oppgave om en bonde som høster og selger poteter, og i en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1928 handler det om en gårdbruker som kjøper varer hos handelsmannen. Eksempler på menn på gård finner vi også mot slutten av perioden, blant annet i en diktat fra 1948 fra Kalvskinnet skole om en gjetergutt. Vi ser altså jevnt over i tidsperioden fremstillinger av både gutter og menn som arbeider på gård.

Menn og kvinner i arbeid

Av oppgaver som omhandler arbeid utenom gårdsbruk finnes det nesten utelukkende bare oppgaver om menn. Dette gjelder alt av oppgaver med innhold som kan indikere at noen er i arbeid, som blant annet kjøp og salg av varer, utregning av lønn og inntekt, oppgaver som omhandler eiere av bedrifter, og diverse. I denne delen av studien kommer jeg til å fokusere på oppgaver hvor rollen til personen i arbeid nevnes. Ellers finnes det eksempler hvor menn og kvinner tjener penger, samt en del prøver i regnskapsføring som kan vise til ulike typer arbeid. Disse temaene kommer jeg tilbake til senere i studien. Det store antallet oppgaver om menn i arbeid overskygger det lille utvalget oppgaver om kvinner i arbeid totalt. Dette indikerer en forestilling om at det var menn som var i arbeid, til tross for at det fantes kvinner i jobb i denne tidsperioden.

Typiske oppgaver gjennom hele perioden som omhandler menn i arbeid, er å regne ut dagslønn, kjøp og salg av varer, menn som bygger noe og andre typer arbeid. Dette viser tydelig til en forestilling om mannen som arbeider, noe vi finner mange eksempler på i arkivkildene. I en regneprøve fra Ila skole fra år 1900 starter to av oppgavene med «En mand har arbeid hos en kjøpmand [...]» og «Tre byggmestere [...]». Disse viser begge til en form for mann i arbeid. Oppgavene handler om å regne ut lønn, renter, hva en kan kjøpe med lønna og rabatt på varer. Ved Bakklandet skole fra 1910 ser vi eksempler på menn som jobber som kontorist og handelsmann. Ved Kalvskinnets skole fra samme år ser vi en mann som arbeider som utleier i en bygård og en mann som arbeider som veibygger. I 1920 ser vi i prøver fra Kalvskinnets skole en mann som arbeider som vedhandler, samt en mann som er selger av potet, korn og sild. På 1930-tallet og 1940-tallet jobber menn ifølge tekstene som gårdbrukere, skreddere, knivselgere og is-kjørere, alle eksempler fra Kalvskinnets skole. På 1950-tallet frem til 1960 finner vi ved Ila skole eksempler på menn som gårdbrukere og gutter som jobber som visergutt. Over hele perioden finner man altså prøver og oppgaver som omhandler menn i alle slags typer arbeid.

Hvis vi ser vekk fra «husmorsyrket», er det i forhold til eksempler med menn i arbeid få tilfeller hvor kvinnen blir omtalt i en arbeidskontekst. I to av tilfellene blir det at kvinnen som er i arbeid fremstilt som noe negativt. Dette viser indirekte til en forestilling om at kvinner ikke burde være i arbeid, og heller være husmor. Begge eksemplene er fra noenlunde sent i perioden. I diktaten «Vesle Marit» fra Ila skole fra 1952 får vi høre om en mor og en datter som bor i et gammelt hus sammen. Diktaten sier så:

De har det så pent og koselig. Men hver dag må mor gå fra den vesle jenta. Hun må passe arbeidet sitt, og da må Marit være heime aleine. Det er nokså trist. Men det er ikke noe å gjøre med det.

Jenta vasker, rydder og går ærender mens moren er på arbeid. Når moren kommer hjem, hjelper datteren til med middagen. I denne teksten får man inntrykk av at det er en enslig mor, og teksten legger vekt på at dette er trist. Siden moren er ute og arbeider, må jenta ta seg av husarbeidet. Dette er en fremstilling av kvinnen som vi ikke ser mye av ellers i arkivkildene. I dette eksempelet er kvinnen *ikke* husmor, og det blir fremstilt som trist for datteren hennes. Her er det en underliggende forventning om at familien burde bestå av både en far og en mor, slik at faren kan dra på arbeid og moren kan være husmor. Hvis ikke, må datteren som er hjemme ta seg av husarbeidet. I oppgaven ser vi også at datteren ikke var på skolen. Vi kan ikke si noe sikkert, men man kan tenke seg til at datteren må være hjemme å ta seg av husarbeidet i stedet for å dra på skolen siden moren ikke har mulighet til å gjøre det. I en engelsk-diktat fra Ila skole fra 1948 skjer det noe lignende. Denne diktaten starter med å fortelle at mor ikke er hjemme en ettermiddag, og derfor må

barnet som fortelleren i teksten jobbe veldig hardt med å putte alt på plass til hun kommer hjem igjen. I likhet med "Vesle Marit" må barnet rydde til moren kommer hjem, men i denne diktaten vet vi ikke om det er snakk om en gutt eller en jente. Dermed kan jeg ikke trekke noen slutninger om akkurat det.

Et mer generelt eksempel på kvinne i arbeid finner vi i en prøve i regning fra Bakklandet skole fra 1911 hvor en oppgave starter med: «I en klasse er der 35 elever. Lærerinden har kjøpt et stykke tøy som er 72,5 m. og koster 57 öre pr. m. Dertil har hun kjøpt sysaker for kr. 7,85.». Elevene må så regne ut hvor mye tøy hver elev får og utgifter per elev. I slutten av perioden finner vi tre til eksempler som fremstiller kvinner i arbeid. I en prøve fra Kalvskinnets skole står det i en prøve for piker fra 1948 at en av inntektskildene til en husmor er at hun har vasket ute i tre timer for 2kr pr. time. I en prøve i regning fra Ila skole fra 1955, står det på den ene oppgaven: «Sydamen bruker 90 cm tøy til et forkle. Hvor mange forklær får hun av 7 m 20 cm tøy?». Her er det altså en sydame i arbeid. I en annen prøve, denne gangen i regnskapsføring for gutter fra Ila skole fra 1960, handler oppgaven om Skreddermester Sverre Dahl som eier et syverksted med 3 sydamer i arbeid. Her ser vi også at skreddermesteren blir navngitt, noe kvinnene i arbeid ikke blir. Til tross for svært få eksempler hvor kvinner er i arbeid, viser dette allikevel at kvinner *kunne* arbeide både som sydame, lærerinne og vasker.

Hva menn og kvinner kjøper

Hva menn og kvinner «kjøper» i de ulike prøvene viser stort sett til at menn drev med arbeid og kjøpte ting knyttet til mansrollen, mens kvinnen oftest kjøpte ting til husholdningen. I dette kapitlet kommer jeg til å referere til alle prøver hvor en versjon av «mann» eller «kvinne» kommer sammen med verbet «kjøper» i en oppgave. Jeg velger også å inkludere gutte- og jentep prøver hvor noe kjøpes, selv om verken «kvinne» eller «mann» blir nevnt. Dette gjør jeg siden selve prøven er spesifikt rettet mot et kjønn.

Oppgavene hvor en versjon av «mann» eller «kvinne» kjøper noe, finner vi som regel i faget regning. Disse omhandler ofte at elevene må regne ut hvor mye en rekke varer koster, hva en får igjen når en betaler, og prisen ved rabatt. Oppbygningen på oppgavene for gutter, jenter og i ukjønnede prøver er ofte helt like. Forskjellene ligger i *hva* de to kjønnene kjøper. I en prøve for gutter fra Kalvskinnets skole fra 1912 blir det kjøpt tøy, lerret, klede, fløyel og knapper, og i en prøve fra Bakklandet skole fra 1913 kjøper en mann tøy, jern, bensin og jernplater. I en prøve fra Kalvskinnets skole kjøper en husmor smør, ost, melk og egg. Gjennom stort sett hele perioden settes menn og kvinner inn i slike kontekster som er typiske for kjønnene i samtiden. Dette viser til en forestilling om at det var kvinnens oppgave å handle inn ting til husholdningen, som for eksempel mat, mens mannen handlet inn ting nødvendig for arbeid og diverse. Et godt eksempel som viser at slike oppgaver ikke endrer seg mye i løpet av perioden finner vi i to årseksamener fra 1948, en for 4. klasse og en for 5. klasse, begge fra Kalvskinnets skole. I prøven for 5. klasse starter en av oppgavene med "Mor kjøper:" før det så listes opp en rekke ting mor kjøpte på butikken. Mor kjøpte melk, margarin og tøy. Prøven for 4. klasse har lik oppbygging, men oppgaven starter med "Far kjøpte:". I denne prøven kjøpte far bensin, spiker og sag. Dermed er en slik fremstilling av kjønn til stede gjennom store deler av perioden.

Det er også viktig å påpeke at de fleste oppgavene med slik oppbygning ikke handler om menn, men om kvinner. De fleste oppgavene av denne typen starter med en versjon av "Mor kjøper", "En husmor kjøper" eller "En kone kjøper", noe som i seg selv sier oss at det

oftest var kvinnen som dro på butikken for å kjøpe mat og husholdningsartikler. Dette betyr ikke at menn *ikke* kjøper ting, men dersom man ser vekk fra kjøp eksplisitt knyttet til arbeid, er det tydelig at kvinnen dominerer disse type oppgaver. Alt dette indikerer en forestilling om at kvinnen var den som skulle handle inn husholdningsartikler på butikken.

Det finnes også andre typer oppgaver hvor kvinner kjøper ting som forsterker forestillingen om husmorsrollen. I en prøve fra Kalvskinnet fra 1917 skal en husmor bake brød, og oppgaven dreier seg om å regne ut kostnaden på ingrediensene kontra å kjøpe et nytt brød. Andre slike oppgaver kan handle om kvinner som kjøper tøy til å sy klær, som for eksempel en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1921 hvor «mor» skal lage en kjole. I en prøve fra Ila skole fra 1944 ser vi enda et eksempel på dette, hvor Kari skal kjøpe kjoletøy. Slike typer oppgaver viser til en tydelig forestilling om at kvinnen skulle ha kontroll på innkjøp til husholdningen når det gjaldt både mat, klær og andre husholdningsartikler.

Mannen kjøper som sagt oftest ting som viser til at han driver et eller annet arbeid *utenfor* huset, men i noen av prøvene er det unntak hvor mannen også kjøpte typiske husholdningsartikler. I en regneprøve fra Ila skole fra 1900 handler en av oppgavene om en mann som har arbeidet i 3 uker og tjent penger, for så å kjøpe blant annet kaffe og sukker. I en annen regneprøve fra Kalvskinnet skole fra 1946 starter en av oppgavene med «En mann har kjøpt 2,5 kg flekk og må betale 8 kr.». Disse er begge unntak fra det menn normalt sett kjøper i regneoppgavene. På en side *kan* dette være en fremstilling av menn som viser omsorg ved å hjelpe til med husarbeidet ved å kjøpe inn matvarer. Men som sagt er dette unntak, og ellers blir det ikke eksplisitt nevnt at en mann *hjelper* en kvinne med husarbeidet ved å handle inn til husholdningen. Derfor er dette bare en antakelse. En kan også anta at mannen er enslig, og ikke hjelper noen med innkjøp, men heller bare kjøper til seg selv. Dette kan en ikke vite med sikkerhet.

Vi får derimot se eksempel på en *gutt* som hjelper til ved å gå ærender. I en prøve fra Ila skole fra 1958 starter en av oppgavene med «Per går ærend for mor og kjøper følgende:» før det ramses opp en rekke matvarer. Dette kan si oss at det var normalt for barna å hjelpe moren sin med husarbeidet ved å for eksempel gå ærender. Det kan også vise til en forestilling om at gutter skulle hjelpe moren sin da det var en del av omsorgsoppgavene de kom til å måtte gjøre når de selv ble gift. Tanken om at mannen skulle hjelpe kvinnen kommer altså frem gjennom ulike fremstillinger av mannsrollen, men ikke veldig tydelig.

I noen av oppgavene med denne oppbygningen blir det ikke spesifisert om det er en mann eller kvinne som kjøper noe. Dette gjelder spesielt gutteprøver hvor det kjøpes noe. Enten startet oppgaven med en versjon av «En husmor kjøper:» eller ingenting. Eksempel på en slik oppgave finner vi i en gutteprøve i regning fra Kalvskinnet skole fra 1911, hvor oppgaven starter med «Hvormeget koster til sammen:». I denne oppgaven blir det kjøpt smør, ost, olje og lerret. En likestilt fremstilling av å handle husholdningsartikler på butikken ville kanskje vært «En far kjøper» eller «En mann kjøper», men her blir disse formuleringene unngått. Derfor kan en slik ukjønnnet formulering i disse type oppgaver vise til en innforstått forestilling om at det var kvinner som normalt sett kjøpte disse tingene.

Når det gjelder dette tema ser vi en liten utvikling mot slutten av perioden. I en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1947 starter en av oppgavene med «Hans Eggen kjøper:» med en liste som inneholder tøy, knapper, sukker og melk. Her er det tydelig at det er en mann, og tydelig at det blant annet kjøpes matvarer. For det første har menn i tekster tidligere stort sett kjøpt ting typisk til knyttet til mannsrollen. For det andre har menn ikke blitt nevnt med navn i slike kontekster. I denne prøven ser vi en navngitt mann som kjøper

ting til husholdningen. Dette viser en endring i fremstillingen av mansrollen, hvor menn nå eksplisitt nevnes når det er snakk om kjøp av husholdningsartikler.

Ellers finnes det oppgaver hvor kvinner kjøper noe som bryter med forestillingen om at kvinnen bare kjøper husholdningsartikler, men disse er det svært få av. Allikevel er det interessant og viser at kvinner ikke bare kjøpte ting til husholdningen. Et eksempel på dette kan vi se i en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1928, hvor det står «En dame kjøpte et piano på avbetaling for 1450 kr. Hun betalte straks 450 kr., senere 275 kr. og 324 kr. Hvor meget skylder hun ennu?». Piano er noe som ikke er veldig tydelig kjønnnet, men er også et stort kjøp. Dermed er dette et interessant kjøp for en kvinne med tanke på resten av arkivkildene. I et annet eksempel fra Kalvskinnet skole fra 1949 får vi høre om Elin som kjøpte en sykkel. I disse eksemplene ser vi en fremstilling av kvinnen som er litt annerledes enn den typiske husmorsrollen. Kvinnene i oppgavene blir omtalt som «damer» og med navn, samtidig som de kjøper noe som ikke er typiske husholdningsartikler. Med det sagt er det ikke en tydelig utvikling, for vi ser også i slutten av perioden eksempler hvor kvinner kjøper ting til husholdningen og blir omtalt som «husmor». Allikevel viser det en endring i fremstillingen av kvinnerollen

Dersom vi velger å også inkludere prøvene i regnskapsførsel for piker blir utvalget prøver hvor kvinner kjøper ting mye større. Den første prøven i regnskapsførsel for piker finner vi ved Ila skole i 1935. I disse prøvene får vi vite om en hel rekke ting som kvinner kjøper. Eksempler fra den første prøven for piker i regnskapsførsel er sko, konfirmasjonspresang, stol, avis, kinobilletter, en bok, kaffekopper og diverse. Til tross for at dette er helt andre ting enn det som vanligvis blir kjøpt i oppgaver hvor en husmor kjøper noe, er det fremdeles husholdningsartikler eller ting familien har bruk for. Mer om disse prøvene skal jeg vise til i delkapittelet «Regnskapsførsel».

Menn driver også innkjøp i prøver for regnskapsførsel, men dette for bedrifter. Utenom det finnes det mange eksempler i arkivkildene som viser til at menn kjøpte inn et bredt spekter varer. Arkivkildene viser til at menn blant annet kjøpte matvarer, tøy, klær, ting knyttet til arbeid og diverse andre ting. Fra starten av perioden ser vi i regneoppgaver fra Bakklandet skole at en mann kjøper et jordstykke i en prøve fra 1909, tre hester i 1910, og et hus for 25 000 kr i 1919. Ellers finnes det eksempler på menn som kjøper radioapparat, en dress på avbetaling, en gård for 67500kr og koks, alle eksempler fra Ila skole. Dette indikerer at menn hadde muligheten til å kjøpe et stort spekter med ting, både i det private og i arbeidslivet.

Vi ser også slike fremstillinger når det gjelder barn. I en regneprøve fra Kalvskinnet skole fra 1930 handler en av oppgavene om tre gutter som kjøper en motorbåt sammen, og i en prøve fra Ila skole fra 1947 handler en av oppgavene om noen gutter som skal kjøpe en fotball. Eksemplene hvor gutter kjøper noe er altså mer knyttet til fritidsaktiviteter enn arbeidsliv, men allikevel viser det til at gutter kjøpte ting som ikke var til husholdningen, som for eksempel motorbåt og fotball.

Penger, lønn og bank

Når det kommer til temaet «penger, lønn og bank» er det svært mange prøver og oppgaver man kan knytte til menn og mansrollen, men vi ser også noen eksempler på kvinner som håndterer penger. I denne delen av studien min skal jeg ta for meg tekster hvor menn og kvinner bruker banken, tjener penger og andre eksempler som har med økonomi å gjøre

Både kvinner og menn kunne ifølge arkivkildene sette penger inn i banken. I en pikeprøve fra Kalvskinnet skole i 1912 handler en av oppgaven om en «pike» som har 250kr i banken. Oppgaven sier så at en må regne ut hvor mye det er i banken etter ett år med renter. Denne oppgaven kommer ganske så tidlig i perioden, og viser til at kvinner, eller «piker», kunne ha egne penger i banken. Det er et veldig stort opphold mellom denne ene prøven og neste gang det nevnes at en kvinne har penger i banken, men i mellomtiden finner vi prøver og oppgaver hvor kvinner tjener penger uten at det blir spesifisert hva slags type arbeid det er snakk om. I en prøve fra Bakklandet skole fra 1914 står det følgende:

En mand tjener 5 kroner om dag. Hvor meget blir det i et aar (300 arbeidsdager)?
Sønnen tjener 8 kroner uken. Hvor meget blir det i et aar (52 uker)? En voksen datter tjener 45 kroner maaneden. Hvor meget blir det i et aar? Hvor meget tjener de til sammen?

Denne oppgaven viser til at både gutter, menn og kvinner kunne tjene penger. Hvordan disse pengene tjenes inn blir ikke nevnt, men det viser allikevel at kvinner hadde muligheten til å tjene egne penger og derfor at de kunne ha en jobb. Gitt at alle jobber like mye, ser vi også at den voksne datteren tjener litt mer enn 1/3 av det mannen tjener. Teksten viser også trolig til en familie, og vi ser at moren i husholdningen ikke blir nevnt i denne lønns-konteksten, muligens fordi hun var husmor. Et annet eksempel på en kvinne som tjener penger finner vi i en regnskapsprøve for piker fra Kalvskinnet skole fra 1948. I prøven, som også er brukt som eksempel tidligere, får vi høre om en kvinne som har vasket i tre timer og tjent 2kr per time. Sett vekk fra disse eksemplene er det sjeldent kvinner blir nevnt i en slik kontekst.

Mot slutten av perioden skjer det to endringer, både innenfor dette tema og for synet på kvinnerollen generelt. For det første får vi i 1953 igjen se oppgaver hvor kvinner setter penger inn i banken, noe som har vært fraværende i arkivkildene siden 1912. Ved Ila skole er det fra 1953 to oppgaver om dette, noe som viser til en endring i fremstilling av kvinnerollen først og fremst i at kvinner da kunne ha kontroll over egne penger i banken. For det andre ser vi i slutten av perioden flere eksempler på kvinner som håndterer penger på et eller annet vis. I en prøve fra Ila skole fra 1953 handler en oppgave om Anna som veksler penger. Denne oppgaven er ikke veldig ulik de som omhandler penger i banken, og viser derfor alene ikke til noen stor endring. I en prøve fra Ila skole fra 1960 derimot, handler en av oppgavene om en kvinne som *sparer* penger: «Gerd sparer penger til fotografiapparat. Hun har ennå bare 34kr. som er 1/8 av det apparatet koster. Finn prisen på apparatet.». Dette er en av de siste prøvene i arkivet, men viser til to ting. For det første ser vi igjen at kvinner blir navngitt når det er snakk om penger. For det andre viser dette til at kvinner kunne bruke disse pengene på noe annet en mat og husholdningsartikler! Nå har ikke Gerd kjøpt apparatet enda, men i arkivmaterialet er dette en helt ny beskrivelse av kvinners penger og økonomiske autonomi. Dette viser oss at det var mulig for kvinner og håndtere penger utenom innkjøp til husholdningen. Allikevel er det svært få eksempler på dette i forhold til hvor mange prøver som omhandler menn og penger, og de kommer også svært sent i tidsperioden jeg har studert.

Ifølge arkivkildene har menn gjennom hele perioden en tydelig rolle i økonomien når det kommer til å tjene penger, sette inn penger, spare penger og diverse. Dette viser til en forestilling om at det var menn som hadde hovedansvaret for økonomien, som igjen viser til forestillingen om mannen som arbeider og familiens forsørger. Fra starten av perioden finner vi ved Kalvskinnet skole et eksempel fra 1906 hvor en mann låner 500kr med en rente på 5% per år. I eksempler fra Kalvskinnet skole ser vi i 1919 en oppgave om Hans

og Johan som skal dele 48,69 kr likt slik at Hans får $\frac{3}{5}$ og Johan $\frac{2}{5}$, og i en prøve fra 1920 handler en av oppgaven om en mann som skal på reise og tar med seg 350 kr. I en regneprøve fra 1930 handler en av oppgavene fra Kalvskinnet skole om en mann som skylder 6000 kr, og som selger obligasjoner for å få råd til å betale pengene. I en prøve fra Ila skole fra 1946 ser en av regneoppgavene slik ut:

En mann har 5000 kr. stående i banken ved årets begynnelse. Den 1. mai setter han inn 1000 kr., og 15. oktober tar han ut 2500 kr. Hvor meget har han stående i banken med renter ved årets utgang når rentefoten er 3%?

Denne oppgaven er et godt eksempel på hvordan disse type oppgaver så ut. I 1954 ser vi ved Ila skole en oppgave som handler om en mann som heter Kjell som har 80 kr i banken ved begynnelsen av året. Slike fremstillinger ser vi som vist gjennom hele tidsperioden som er studert.

Vi finner også eksempler på gutter som håndterer penger på ett eller annet vis. I en regneprøve fra Kalvskinnet skole fra 1918 står det «En gutt har 125 kr. i banken 1. januar. Han tar ut 30 kr. 15. mars og setter ind 75 kr. 1. juli. Hvor meget har han stående i banken ved aarets utgang, naar renten er $4\frac{1}{2}\%$ p. a.?». Gutten, som vi kan anta er en ung gutt siden det står «gutt» og ikke «mann», har altså penger i banken og dermed en rolle i økonomien. I en annen prøve fra Ila skole fra 1960 ser vi enda et eksempel på en ung gutt som både har jobb og har kontroll på penger.

Per sparer penger til en sykkel som koster 395 kr. På sparebøssa har han 35 kr. Så tar han seg viserguttjobb og får 60 kr. pr. uke i lønn. Hvor mange uker må han arbeide for å få nok penger til sykkelen?

Dette eksempelet sier oss at gutter ikke bare hadde kontroll på egne penger og kunne spare til noe de ønsket seg, men også at de kunne arbeide for disse pengene. Visergutt var også en typisk guttejobb. Slike eksempler hvor en ikke bare har med penger og gjøre, men også arbeider for penger, finnes det flere eksempler på i arkivkildene.

Noen av prøvene som omhandler menn og lønn er vage og viser bare til at en mann har tjent penger gjennom arbeid, som for eksempel «Olav fikk utbetalt kr. 32,80 $2\frac{2}{3}$ arbeidsdag. Hvor stor var daglønnen?», eller «Lars tjente siste måned 896 kr. Han arbeidet da i 28 dager. [...] Hvor mye tjente han på 1 dag?». Begge eksempler fra Ila skole. Andre oppgaver er lengre, og spesifiserer hvilke typer arbeid det er snakk om. I en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1910 står det blant annet «Et veiarbeide skulde være færdig paa 10 $\frac{1}{2}$ uke (arbeidsuke). En mand paatar sig at utføre arbeidet for 5500 kr. med forpligtelse til at betale 50 kr. i mulkt for hver dag som gaar over den fastsatte tid.». I en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1923 handler en av oppgavene om tre menn som skal kjøre tømmer for 4,8 kr. pr. tylf. I en av de siste prøvene i perioden står det:

Per, Ola og Johan har tjent penger på snømåking. Per har arbeidet i 6 timer, Ola i 8 timer og Johan i 10 timer. Til sammen fikk de 54 kr. Del pengene mellom dem etter antall timer de har arbeidet, men slik at Per får 1 kr. mer pr. time enn Ola og Johan.

Dette er bare en del eksempler i et hav av prøver som omhandler dette tema, noe som viser til en tydelig forestilling om at mannen hadde en dominerende rolle i økonomien gjennom hele perioden, enten det gjaldt lønn, bank eller håndtering av penger. Dette viser som sagt igjen til forestillingen om mannen som arbeider og derfor også forsørger.

Menn som eiere

Noen av oppgavene bygger på en kontekst hvor en mann eier noe. Disse oppgavene finner man som oftest i faget regning, og starter som regel med en variasjon av «En mann eier» for så å forklare oppgaven elevene må gjøre. Dette finner man svært mange eksempler på, både i gutteprøver, jenteprøver og fellesprøver gjennom hele perioden. Dette er en sterk kontrast til antallet oppgaver hvor det spesifikt sies at en kvinne eier noe, som er null. Dette viser til en forestilling om kjønn som henger tett sammen med det patriarkalske synet samfunnet hadde i store deler av samtiden. Tekstene viser til en forestilling om at det bare var mannen som kunne ha eierskap over ting, som for eksempel jord, bedrifter, hus og dyr. Når kvinner ikke blir nevnt i denne konteksten viser det til en forestilling om at kvinnen ikke kunne nå denne sosiale og økonomiske statusen, og forsterker derfor husmorsnormen.

Eksempler på menn som eier noe finner vi som sagt gjennom hele perioden. Ifølge tekstene eier menn både fysiske ting som hus og jord, men også eiendeler i bedrifter. Dette kommer frem i tekstene på ulike måter. I tekster hentet fra Bakklandet skole står det blant annet «En mand eier 2 byggrunder.» i 1911, «En vognmand eier 18 hester [...]» i 1917 og «En mand eier et hus.» i 1919. I en regneprøve fra Ila skole fra 1959 finner vi teksten «En tomteeier selger 2 tomter.». Disse prøvene viser alle direkte til at en mann eier noe fysisk, og det er liten endring og utvikling i oppgavene innenfor dette tema både når det gjelder innhold og form. Vi ser også eksempler på oppgaver hvor menn har andre typer eiendeler, som for eksempel andeler i bedrift. I en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1922 får vi høre om 4 naboer som eier ulike eiendeler i en handelsforretning som selger poteter, og i en prøve fra Ila skole fra 1959 får vi høre om en fiskeskøyte som Per, Lars og Knut har eiendeler i. I noen prøver blir det spesifikt nevnt at menn eier aksjer, som for eksempel i en prøve fra Ila skole fra 1948 hvor en oppgave starter med «Arne Dahl eier 8 aksjer [...]». Alle disse eksemplene viser fremstillinger av menn som hadde eiendeler, en fremstilling vi ser gjennom hele tidsperioden.

Kjøp og salg av varer

Både kvinner og menn opptrer i oppgaver hvor det er snakk om kjøp og/eller salg av varer. Med dette mener jeg for eksempel oppgaver hvor noen kjøper noe for å så selge det for en fortjeneste, eller selger noe fra det man kan anta er gårdsbruket deres. I denne kategorien oppgaver dominerer menn, noe som sier oss at det for det meste var menn som drev med kjøp og salg av varer. Dette er ikke overraskende da disse oppgavene ofte nevner et yrke, som for eksempel handelsmann. De gangene kvinner blir nevnt i denne konteksten er det ofte som «kone», i motsetning til «husmor» som de i stor grad ellers blir omtalt som. Dette kan vise til en forestilling om at kvinnen ble sett på som «mindre» husmor dersom hun drev med kjøp og salg som kunne ligne arbeid. En alternativ tolkning til hvem denne type kvinnen er, er en bondekone. Et eksempel som styrker denne antakelsen er en oppgave i en prøve fra Bakklandet skole fra 1910 hvor det står «En kone sælger 16,5 kg. smør à kr. 1,95 og kjøpte 5,5 kg. kaffe à kr. 1,70. Hvor mange penger har hun tilbake?». Enda et eksempel finner vi i en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1925 hvor det står:

En kone reiste til landhandleren med 2 smørbutter, som hver inneholdt 8,5 kg., og dessuten 1/4 snes egg. For smøret fikk hun 4,60 kr. pr. kg. og for eggene 22 øre pr. stk. Hun kjøpte 5 m. tøy til 3,15 kr. pr. m. og 4 kg. sukker til 95 øre pr. kg. Hvor meget hadde hun til gode?

Dette viser oss at kvinner også hadde muligheten til å selge varer for fortjeneste. I begge disse eksemplene virker det som om at kvinnen har laget smør, noe som kan tyde på at hun er fra gård og er en bondekone. Vi ser også eksempel på en kvinne som selger egg i en annen oppgave fra Ila skole. Dette viser til en fremstilling av kjønn som vi før i analysen har sett, nemlig at når det er snakk om gårdsbruk hjelper hele familien til. I dette tilfellet hjelper kvinnen til ved å selge smøret vi kan anta er laget av henne selv. Vi finner også eksempler på jenter som driver salg av varer. I en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1925 står det i en av oppgavene «En pike plukket 320 liter tyttebær. 1/8 råtnet og kunde ikke selges. 12 liter gav hun bort. Hvor meget innbragte salget, når hun fikk 46 øre pr. liter for resten?». I en annen prøve fra Ila skole, fra 1949, handler en av oppgavene om 8 jenter som solgte 400 maiblomster. Alle oppgavene viser til en overordnet forestilling om at både jenter og kvinner kunne drive kjøp og salg av varer.

Som sagt dominerer menn i denne kategorien, og vi ser at menn kjøper og selger en rekke forskjellige varer i motsetning til kvinner som oftest selger ting vi kan anta er fra gårdsbruket. Dette viser til en forestilling som reflekterer de tradisjonelle kjønnsrollene, nemlig at mannen er aktiv utenfor hjemmet mens kvinnen begrenses til arbeid innenfor hjemmet. Når menn blir nevnt i denne konteksten er det ofte som arbeidsmenn med en rekke ulike profesjoner og yrker, men også bare som «menn». Dette viser til en forestilling om et kjønnsdelt arbeidsmarked hvor det oftest var menn som drev med kjøp og salg i en arbeidskontekst, og kvinnen igjen begrenses til aktiviteter tett knyttet til husmorsrollen eller gårdsdrift. Eksempler på menn som kjøper og selger ting i ulike sammenhenger finner vi gjennom hele tidsperioden uten noen særlig form for utvikling og endring. I starten av perioden i 1911 ser vi i en prøve fra Bakklandet skole et eksempel på en mann som selger varer. Oppgaven starter med «En mand sælger paa torvet 2 faareskrotter som veier 18,5 kg. og 23,8 kg., og faar 72 øre pr. kg.». I en annen prøve fra 1914, også fra Bakklandet skole, starter en oppgave med:

En fiskehandler kjøpte torsk for 33 kroner. Fisken veide 150 kg. Hvor meget hadde han betalt for hvert kg. Han solgte 100 kg. til en pris av 30 øre pr. kg.; resten maatte han sælge til indkjøpspris. Hvor meget tjente eller tapte han paa handelen?

Her gis mannen et yrke og både kjøper og selger fisk. Dette viser som sagt at menn var i arbeid som dreide seg om kjøp og salg for fortjeneste. Dette kommer også frem i en prøve fra Kalvskinnet skole fra 1927 hvor en «kjøpmann» kjøper og selger poteter. Slike fremstillinger om menn finner vi som sagt også i slutten av perioden. I en prøve fra 1946 handler en av oppgavene om en bonde som selger poteter og bygg til en mann. I en av de siste prøvene fra Ila skole fra 1960 handler en av oppgavene om Ola som kjøper ispinner for å selge videre på fotballplassen. I disse eksemplene ser vi som sagt en forestilling om at menn i har mulighet til å kjøpe og selge en rekke forskjellige varer i forskjellige yrker og sammenhenger, i motsetning til kvinnen som ofte bare kjøper og selger til og fra gården.

Regnskapsførsel

I regnefaget finnes det mange prøver som tar for seg temaet regnskapsførsel, og innholdet i disse prøvene kan si oss mye om arbeidslivet og dermed forestillinger om kjønn. Dette gjelder både ukjønnete prøver, gutteprøver og pikeprøver. Frem til 1935 handler alle disse type prøver om menn i arbeid, hvor elevene får i oppgave å føre regnskap for en manns bedrift. Dette viser til en forestilling om at det i starten av perioden bare var menn som hadde bedrifter og dermed har behov for å kunne regnskapsføre. I noen av disse prøvene er det ikke spesifisert om det er en gutteprøve eller jenteprøve, men innholdet i disse

prøvene er så og si identiske til de prøvene hvor det er spesifisert at det er en gutteprøve. Dermed kan med bakgrunn i forventningene til kjønn i samtiden, og det faktum at gutter hadde noen flere timer i regning enn jentene, anta at disse prøvene ikke ble gitt til jenter. I noen av disse prøvene brukes jeg-formen, som i en prøve fra Ila skole hvor det står «Jeg begynner en forretning den 1. juni [...]» i starten av prøven. Da ingen av oppgavene i arkivet handler om at en dame gjør regnskapet til en bedrift eller eier en bedrift, styrkes min antakelse om at disse prøvene ikke var for jentene. Regnskapsføring var altså i starten av perioden trolig noe som bare ble lært bort til guttene. Dersom denne antakelsen er feil er det allikevel i starten av perioden bare regnskapsprøver som omhandler menn, noe som viser til en forestilling om at regnskap for bedrifter ikke var for kvinner.

I en prøve i regnskapsførsel fra Kalvskinnet skole fra 1910, finner vi et godt eksempel på hvordan disse kunne se ut. Prøven er for 8. klasse og det er ikke spesifisert om det er en gutteprøve eller en jentep prøve. Denne prøven starter med å fortelle at «Harald Stien begynner forretning i Trondhjem den 1ste juni 1910 med saadan status:» for så å vise til forretningens aktiva og passiva. Under dette kommer det oversikt over innskudd, inntekter og utgifter. Typiske ting som nevnes i slike prøver er kjøp og salg av varer, lønn, leie av lokaler, bankinnskudd og uttak. Navn som nevnes i prøven er mannsnavn, som for eksempel «Ole Aas» og «Bjarne Rønning». Det vil si at hele prøven handler om menn i arbeid, noe som ikke er overraskende for tidsperioden. I arkivkildene finnes det regnskapsprøver med lignende innhold og oppbygning så og si gjennom hele perioden jeg har studert, og dermed er forestillingen om hvem som kunne eie bedrift og gjøre regnskap stadig gjennom hele perioden.

I noen av disse regnskapene står det en versjon av setningen «Tar til husholdningen:» før det så står for eksempel «varer» eller «kontant». Dette ser vi i prøver fra både Ila og Kalvskinnet skole. Dette tolker jeg som om at mannen tok inn penger og varer fra bedriften til husholdningen, noe som viser til forestillingen om mannen som familiens forsørger. I en prøve fra Ila skole fra 1959 står det også i regnskapet at mannen betaler skolepenger for barna. Dette viser også til det at mannen var forsørgeren i familien.

Fra 1935 kommer det regnskapsprøver spesifikt rettet mot jenter. Den første i arkivkildene er gitt ved Ila skole. Disse kjennetegnes først og fremst ved at det står skrevet «Piker» i tittelen, men også innholdet. Formen på prøvene for jenter og gutter i regnskapsførsel er nokså like. Prøvene starter gjerne med litt informasjon om hvem sitt regnskap det er og hva det handler om, for så å vise til inntekter og utgifter. Elevene må så gjøre opp regnskapet. Forskjellen på innhold derimot er ganske stor, og viser til en tydelig forestilling om kjønn som henger tett sammen med kjønnsrollemønstrene i samtiden. I regnskapsprøvene for piker fikk man oversikt over inntekter og utgifter for husholdningen. Dette kunne være for eksempel å betale husleie, kjøpe inn matvarer og husholdningsartikler, kjøpe klær og betale skatt. Jentene i skolen måtte så føre regnskap for husholdningen. Før dette finner vi eksempler på menn som utfører disse oppgavene, som i en årsprøve fra Bakklandet skole fra 1911. Dette er ikke en prøve i regnskapsførsel, men en av oppgavene nevner spesifikt at det er en mann som gjør opp regnskap for en måned. Her er utgiftene blant annet hus, vask, middag, frokost, aften og klær. Dette viser til en forestilling om at det var mannens oppgave å ta hånd om regnskapet for husholdningen før husmorsyrket skulle profesjonaliseres og pikeprøvene i regnskapsførsel kom på 30-tallet.

4.4 Diskusjon

I dette delkapittelet vil jeg diskutere problemstillingen *Hvilke representasjoner av kjønn og kjønnsroller finnes i prøver og diktater fra 1893-1960?* opp mot funnene fra analysekapittelet, den historiske konteksten og teori. Arkivkildene viser stort sett til forestillinger og representasjoner om kjønn som henger tett sammen med de typiske kjønnsrollemønstrene i samtiden, og vi ser at samfunnets verdier og forhold kommer tydelig frem i arkivkildenes prøver og diktater. Dette stemmer overens med det Olsen fant ut i sin studie om læreplanene fra samme periode.⁴⁶ De gjennomgående fremstillingene av «mann i arbeid» og «kvinnen som husmor» ser vi mange eksempler på gjennom hele tidsperioden. Måten disse forestillingene om kjønn ble reproduisert gjennom skolens prøver og diktater viser hvordan de også her har fungert som «organiserende prinsipper» i samfunnet, slik som Slottemo beskriver.⁴⁷

Selv om avhandlingens funn i det store og hele er i tråd med det vi alt vet om tidsperiodens forestillinger om kjønn, bidrar funnene med innsikt i hvordan dette kom til syne gjennom skolens læringsmateriell. Når menn blir omtalt i prøvene er det ofte i en arbeidskontekst hvor vi får vite noe om yrket til mannen eller at mannen er i arbeid. Dette viser til en tydelig forestilling om mannen som arbeider, en forestilling som står sterkt gjennom hele tidsperioden uten noen særlig utvikling. Dette skyldes i stor grad den industrielle utviklingen som foregikk i samtiden og «Den nye arbeidsdagen»⁴⁸ som kom som følger av den. Forestillingen om mannen i arbeid forsterkes også gjennom tekster som omhandler menn som driver kjøp og salg, menn som kjøper ting knyttet til arbeid, menn som eier eiendeler i bedrifter, menn som fører regnskap for bedrifter, menn som håndterer og tjener penger, og menn som arbeider på gård. Store deler av tekstene hvor menn opptrer er i en av disse kontekstene, og dermed ser vi gjennom hele perioden en sterk og tydelig forestilling om mannen som arbeider.

Kvinner blir i motsetning til menn nevnt i denne arbeidskonteksten bare noen få ganger, og oftest sent i perioden. I disse eksemplene blir kvinnen satt til typiske kvinnelige yrker for perioden, som lærerinne eller sydame. Å arbeide som lærerinne var ofte noe kvinner med høyere sosioøkonomisk bakgrunn gjorde.⁴⁹ Dermed er det ikke en fremstilling av den typiske kvinne. Vi vet også at det fantes kvinner som tok på seg lønnet arbeid uten av dette kom til syne i statistikken.⁵⁰ Dette ser vi eksempel på i en av prøvene når en kvinne vasker for penger. Til tross for denne representasjonen av kvinnen i arbeid, er det jobber som er tett knyttet opp mot de typiske husmorsoppgavene, som for eksempel å sy klær og vaske. Kvinner hadde også dårligere vilkår når det kom til arbeidslivet.⁵¹ Dette kan vi se eksempel på i oppgaven hvor vi får vite at en voksen kvinne bare tjener litt mer enn 1/3 av det den voksne mannen tjener. Andre eksempler på kvinner i arbeid viser til en negativ fremstilling. Et negativt syn på «kvinnen i arbeid» henger tett opp mot deler av samfunnets syn på kvinnerollen i samtiden og det faktum at LO aktivt prøvde å få kvinner *ut* av arbeid.⁵²

⁴⁶ Olsen 2021

⁴⁷ Slottemo 2021: 99

⁴⁸ Angell 2021: 190

⁴⁹ Angell 2021: 201

⁵⁰ Slottemo 2021: 101-102

⁵¹ Angell 2021: 195

⁵² Duckert 2021: 108

Forestillingen om kvinnen som husmor er dermed sterk gjennom hele perioden. Dette ser vi også gjennom hvordan kvinner omtales som «husmor» og «mor». Kvinnene kunne også omtales som «kone», men det å være gift ble i samtiden sett på som det samme som å være husmor.⁵³ Alternativt var dette snakk om bondekoner. Vi ser også at forestillingen om kvinnen som husmor kommer frem gjennom prøver hvor kvinner kjøper inn ting til husholdningen, dette gjennom hele perioden.

Fra 1935 kom det prøver i regnskapsføring for kvinner. Dette skjedde bare noen år etter at LO avklarte at de skulle kjempe mot dobbeltarbeid og det ble flere og flere husmorskoler.⁵⁴ Dette er et tydelig tegn på at skolen bidro til å profesjonalisere husmorsyrke ved å la jentene på skolen føre regnskap for husholdningen. I prøvene ser vi altså en endring i forestillinger om kvinnens rolle i retning profesjonalisering av husmorsyrket. Mot slutten av perioden ser vi at flere og flere kvinner blir fremstilt i økonomiske sammenhenger. Arkivkildene viser til at kvinner har mer kontroll på penger og kjøper andre ting enn husholdningsartikler. Å gi husmødre kontroll på egne penger ble ifølge Angell sagt å være et forsøk på å gi kvinnene selvstendighet *innenfor* ekteskapet, og dermed styrke ekteskaps- og husmorsnormen.⁵⁵ Vi ser altså en forestilling om kjønn hvor kvinnen i stor grad blir begrenset til rollen som husmor. Med «profesjonalisering» av husmorsyrket ble synet i samtiden forsøkt endret til at det å være husmor også var en type arbeid.

Mannen som arbeider og kvinnen som husmor viser også til en forestilling om mannen som forsørger. Man kan trygt anta at mannen blir sett på som forsørger i tekstene da det er mannen som oftest nevnes i en arbeidskontekst, sett sammen med at kvinnen ofte blir satt i en husmorskontekst. At mannen som oftest nevnes i en arbeidskontekst viser derfor til forestillingen om mannen som forsørger. Dette spesielt siden det å ha fast arbeid var viktig for menn for å være en god forsørger, slik Slottemo viser i sin undersøkelse om mennene på Koksverket.⁵⁶ Denne forestillingen står sterkt i arkivkildenes tekster gjennom hele perioden. Som forsørger skulle mannen også vise omsorg. Melby sier at en måte å vise omsorg på var å hjelpe til med husarbeidet, som for eksempel innkjøp av matvarer.⁵⁷ Gjennom perioden ser vi flere eksempler på menn som kjøper matvarer. Dette viser til forestillingen om mannen som forsørger gjennom at han viser omsorg ved å hjelpe til, da dette ikke i hovedsak var mannens oppgave. Ellers ser vi et eksempel på en gutt som går ærender for mor og en mann som hjelper kona med å pakke ut etter å ha flyttet, noe som kan vise til en normativ forventning om at menn bør hjelpe kvinnene i sitt liv som en del av forsørgeroppgavene sine. Dermed kommer forventningen om mannen som forsørger frem som en forestilling om kjønn i tekstene. På samme tid ble menn som brøt med de tradisjonelle kjønnsrollemønstrene sett ned på.⁵⁸ Det er muligens derfor vi ikke ser mer til slike fremstillinger av menn i tekstene jeg har studert.

Når det er snakk om gårdsbruk ser vi at kvinnen blir mer likestilt ved at både kvinner og jenter nevnes i denne konteksten, selv uten at en mann også blir nevnt. Dette er et stort sprang fra det vi ellers ser av temaet kvinne i arbeid i tekstene, og viser til en tydelig

⁵³ Melby 2005: 260

⁵⁴ Duckert 2021: 108; Angell 2021: 208-209

⁵⁵ Angell 2021: 208-209

⁵⁶ Slottemo 2003: 64-66

⁵⁷ Melby 2005: 320

⁵⁸ Slottemo 2003: 82-83

forestilling om at arbeidslivet på gård var ulikt livet i byen. Dette gjelder både arbeid som budeie og gjeterjente, og at kvinnen solgte varer fra gården. Dette henger tett sammen med det historien sier om kjønnsdeling i arbeid på gården, nemlig at det ikke var uvanlig for kvinnen å ha mest arbeidstimer innen landbruk og var *Oppe først og sist i seng* som referert til i Avdem og Melbys bok.⁵⁹ Med det sagt får ikke denne gårds-konteksten i nærheten like stor plass i prøvene som by-relaterte jobber får. Dette kan være fordi prøvene og diktatene i arkivkildene er brukt på byskolene i Trondheim, og dermed var innholdet mer spesifikt rettet mot bylivet.

Ellers i tekstene ser vi fremstillinger av mannen som leder i ulike posisjoner. Menn blir gjennom hele perioden fremstilt som konger og helter, ledere og prester i lengre gjenfortellinger og diktater. Menn blir også nevnt i større grad enn kvinner i lengre tekster. Dette viser til en forestilling om at mannen hadde en slags dominerende rolle i samfunnet. Denne forestillingen gjelder også unge gutter, hvor vi eksplisitt får se at tekstene viser til en normativ forventning om hvordan gutter skal oppføre seg modige og som helter. Vi ser også en forestilling om at menn har en dominerende rolle når det kommer til forholdet mellom mann og kvinne. I tekstene hvor menn skal «velge» seg en kone, blir kvinnen først og fremst vurdert ut fra sin skjønnhet og egenskaper som husmor. Etter første øyekast blir også kvinnens intelligens en kvalitet som vurderes. På den andre siden velger jentene å gifte seg oppover. Dette viser til en normativ forventning om at jenter som har mulighet til det, bør gifte seg oppover for å oppnå høyere sosioøkonomisk status. Disse eksemplene er fra tidlig i perioden, og mangelen på slike fremstillinger senere kan indikere en endring i forestillinger om kjønn når det kom til forholdet mellom mann og kvinne.

Forestillingen om kvinnen som «husmor» og «kone» som var til for å bli valgt av mannen, begrenser kvinnen til noen som er i *forhold* til mannen. Dette stemmer overens med det Janic fant ut i sin masteroppgave om lærebøker som beskrev 1700- og 1800-tallet, nemlig at kvinner alltid blir nevnt i forhold til mannen og ikke sett på som egne individer.⁶⁰ Dette ser vi også gjennom formuleringene «far (mor)» i noen av prøvene, samt det faktum at kvinnen sjeldent blir nevnt med egennavn. Å sette kvinnen opp som en i *forhold* til mannen samsvarer med Simone de Beauvoirs teori om *Det annet kjønn*, hvor kvinnen blir sett på som *den andre*.⁶¹ Simone de Beauvoir mente at dette kom av sosialisering. Gjennom kontinuerlig reproduksjon av slike forestillinger om kjønn i skolens prøver og diktater, gjennom hele perioden, ble trolig elevene påvirket og dannet seg bilder av hvordan kjønnsrollene bør være. Dette henger også tett sammen med Judith Butlers teori om kjønn og diskursive praksiser, nemlig at gjennom sosialisering og diskursive praksiser danner man en måte å handle på som et kjønn, og ut fra dette så *gjør* man kjønn.⁶² Gjennom diskursen rundt kjønn i skolens prøver og diktater kom det frem en tydelig forestilling om at kvinner var husmødre og menn arbeidere. Denne forestillingen ble dermed reproduisert i skolens læringsmaterie, og kunne ha bidratt til at slike verdier og normer endret seg sakte.

Forestillingene vi ser om den typiske mann og kvinne kommer også til syne gjennom fremstillinger av gutter og jenter, samt kjønneprøver. For det første er det mange prøver med innhold rettet mot et spesifikt kjønn, som for eksempel prøvene med «piker»

⁵⁹ Slottemo 2021: 102; Avdem & Melby 1985: 106

⁶⁰ Janic 2022: 65

⁶¹ Sampson 2008: 42

⁶² Egeland & Jegerstedt 2008: 76-77

og «gutter» i overskriften og alle regnskapsprøvene for gutter og jenter. Det er tydelig at gutter og jenter ikke alltid skulle lære det samme på skolen. Denne forestillingen om kjønn i skolen kjenner vi igjen i Bulls studie om skolen på 1700-tallet, hvor det står at gutter måtte læres opp til å føre regnskap for bedrifter da det var hensiktsmessig for deres fremtidige posisjon i samfunnet.⁶³ Vi ser altså at de forestillingene og fremstillingene av kjønn som kommer frem i denne studien, ikke er noe nytt. Slike forestillinger om kjønn kom også til syne gjennom måten skolen ble drevet på 1700-tallet.

Læreplanene og skolehistorien viser også til denne forestillingen, blant annet gjennom å oppfordre til differensiering i læringsmateriell og å tilpasse stoffet til hva elevene kom til å få bruk for i livet.⁶⁴ Eksempler på dette er å sette mannen i en arbeidskontekst og kvinnen i en husmorskontekst. Dette viser til en normativ forventning om at jenter skulle lære å være husmødre, og guttene arbeidere. Denne inndelingen i kjønn hvor mannen er *ute* i arbeid, og kvinnen *inne* i huset, kommer også til syne gjennom hva barna leker med. Tekstene viser til en tydelig forestilling om at jenter lekte med dukker hjemme, mens gutter lekte med en hel rekke andre ting. Forestillingen om gutter og jenter som ulike kommer også tydelig frem gjennom hvem de var venn med i tekstene. En forestilling om at gutter hadde guttevenner og jenter hadde jentevenner stemmer godt overens med det skolehistorien forteller oss, som blant annet at skolegårdene kunne være kjønnsdelte og diskusjoner om gutter og jenter engang kunne gå i samme klasse.⁶⁵ Med dette utgangspunktet er det rimelig å anta at det var lettere for gutter å få seg guttevenner, og jenter jentevenner, og derfor ble dette presentert slik i arkivkildene.

⁶³ Bull 2013: 135

⁶⁴ Kirke- og undervisningsdepartementet 1925: 21

⁶⁵ Tønnesen 2011: 33; Nordeide 1966: 151

KAPITTEL 5: AVSLUTNING

I denne studien har jeg undersøkt problemstillingen *Hvilke representasjoner av kjønn og kjønnsroller finnes i prøver og diktater fra 1893-1960?* Materialet som danner grunnlag for undersøkelsen er prøver og diktater gitt ved byfolkeskolene Ila, Kalvskinnet og Bakklandet i Trondheim. Funnene i studien er som vist tett knyttet opp mot de typiske kjønnsrollemønstrene i samtiden. I tillegg til dette viser studiens funn til en utvikling og endring i fremstillinger av kjønn som også henger tett opp mot samtidens forestillinger om kjønn. Dette bekreftet min hypotese om at tekstene i stor grad ville reflektere det vi vet om datidens forestillinger og normer. Samtidig gir analysen av tekstene et nytt blikk på hvordan samfunnets normer og forestillinger reproduseres i skolens læringsmaterie, og deretter overføres til elevene. Dette både eksplisitt og implisitt, og dermed antakeligvis både bevisst og ubevisst. I dette avslutningskapittelet vil jeg først og fremst oppsummere hovedfunnene i studien. Jeg skal også kommentere på hva funnene i studien sier om skolen som reprodusent av kjønnsrollemønstre, samt alternative innganger til å studere dette tema.

For det aller meste viser fremstillingene av kjønn og kjønnsroller i skolens prøver og diktater til en forestilling om kjønn som reflekterer kjønnsrollemønstrene i samtiden. Kvinnen blir i tekstene assosiert med hjemmet og de typiske husmorsoppgaver, og mannen med arbeid, økonomi og det offentlige. Kvinnen blir derfor ofte referert til som husmor, mens mannen blir omtalt med navn eller som sin profesjon. Mot slutten av perioden får kvinner mer kontroll på penger, blir oftere navngitt og kjøper ting utenfor de typiske husholdningsartiklene. På den ene siden viser dette til en endring i fremstillinger av kvinnenrollen. På den andre siden sto husmorsnormen sterkt også i slutten av perioden. Dette ser vi for det første gjennom innføringen av regnskapsprøver i husholdning for piker på 30-tallet. For det andre kommer dette til syne gjennom det faktum at det også i slutten av perioden fantes prøver hvor kvinnen ble satt i typiske husmorskontekster og ble referert til som husmor. Forestillingen om mannen som arbeider og forsørger stod også sterkt ved slutten av studiens tidsperiode. Dermed var forestillingen om mannen som arbeider og forsørger til stedet i arkivkildene gjennom hele perioden.

Gjennom måten gutter og jenter blir satt i forhold til hverandre i tekstene, ser vi at disse kjønnsrollemønstrene også ble overført til barn. At jenter primært leker med dukker henger tett sammen med rollen som mor i hjemmet, og at gutter leker med ting utenfor hjemmet kan knyttes opp mot rollen til mannen i offentligheten. Vi ser også en tydelig kjønnsdeling når det kommer til «gutteprøver» og «pikeprøver», med innhold som ofte er rettet mot de to kjønnenes forventede roller i voksenlivet. Med gutte- og pikeprøver i regnskapsførsel kommer dette enda tydeligere frem, hvor guttene skal gjøre regnskap for bedrifter mens pikene skal gjøre regnskap for husholdningen.

Vi ser også historier og fortellinger som implisitt bidro til å reprodusere en forestilling om hvordan man bør være, som for eksempel historier som viser til hva som skjer hvis man er gjerrig, enslig mor eller glemmer arbeidsoppgavene sine. Gutter og jenter blir også satt tydelige forventninger til, som blant annet gjennom den normative forventningen om at gutter skulle være modige og sterke. Vi ser også hvordan skolen implisitt produserer en forestilling om at menn i starten av perioden kan velge seg en kone ut fra egne kriterier, samt at jenter bør gifte seg oppover for å oppnå høyere sosioøkonomisk status.

Gjennom å kontinuerlig vise til slike fremstillinger av kjønn bidro skolen til å reprodusere og forsterke de tradisjonelle kjønnsrollemønstrene. Tekstene viser til forventede oppførsler

i voksenlivet gjennom å stort sett vise til *en* type kvinne og mann, nemlig husmoren og arbeidsmannen. Forestillingen om mannen som arbeider og kvinnen som husmor kommer også frem gjennom fremstillinger av barn som var knyttet opp de typiske kjønnsrollene. Da disse prøvene ble gitt til elevene i en vurderingssituasjon kan det også vise til en slags ønsket fremtid, hvor vurderingen var en måte å forme barna på. Dermed kan jeg konkludere med at forestillingene om kjønn i perioden jeg har studert stemmer godt overens med kjønnsrollemønstrene i samtiden, samt at skolen reproduserte disse gjennom prøver og diktater som ble gitt til elevene i vurderingssituasjoner. Dette både implisitt og eksplisitt, og med normative forventninger.

For å videre studere dette temaet hadde det for det første vært hensiktsmessig å se nærmere på annet læringsmaterieell som ble brukt av skoler i denne tidsperioden. Dette kunne enten vært lærebøker eller læringsmaterieell brukt ved andre skoler. Gjennom en slik tilnærming kunne man fått både dypere innsikt og bredere forståelse for hvordan forestillinger om kjønn kom frem i læringsmateriellet brukt i skolen. Arkivkildene som empirisk materiale åpner også opp for andre måter å studere denne tidsperioden på. Ved å analysere arkivkildene med andre innfallsvinkler kan man finne ut nye aspekter ved hverdagen til skoleelevene ved byfolkeskolene i Trondheim.

REFERANSELISTE

Litteratur

- Angell, S. I. (2021). Samfunnet under den andre industrielle revolusjonen (1905-1920) & Mellom splid og integrasjon (1920-1940). I D. Hundstad (Red.), *Kvifor vart det slik?* (s. 189-219). Cappelen Damm Akademisk
- Avdem, J. A. & Melby, K. (1985). *Oppe først og sist i seng: Husarbeid i Norge fra 1800 til i dag*. Universitetsforlaget.
- Brock-Utne, B. (1989). Ikke bare for gutter. I K. Jordheim (Red.), *Skolen 1739-1989* (s. 167-171). NKS-Forlaget.
- Bull, I. (2013). *Kunnskap - hver etter sin stand og sitt kjønn: utdanning i norske byer på 1700-tallet*. Akademika Forlag.
- Duckert, H. (2021) *Norsk kvinnehistorie på 200 sider*. Kagge Forlag.
- Egeland, C. & Jegerstedt, K. (2008). Diskursiv tilnærming. I I E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland & K. Sampson (Red.), *Kjønnsteori* (s. 70-86). Gyldendal Akademisk.
- Heggem, M. (2022). *Kommunal styring av samfunnsfaget?: De kommunale undervisningsplanene i Trondheim fra folkeskoleloven 1889 til Normalplanen 1939* [Masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet]. NTNU Open. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/3009241>
- Hernes G. (2004). Fy te Katta! I R. Solem (Red.), *Alle skolers mor: Nedslag i Trondheim Katedralskoles Historie* (s. 181-196). Trondheim Katedralskole.
- Hodne, Ø. (2010). *Folkeskolen i folkeminnet: en annerledes skolehistorie*. Cappelen Damm.
- Hunnes, L. K. (1975). *Bispehaugen skole 75 år: 1898-1973*.
- Janic, S. A. (2022) *Fremstillingen av kjønn og kjønnsroller på 1700- og 1800-tallet: En tematisk analyse av kjønn og kjønnsroller i lærebøker i samfunnsfag fra 1965 til 2020* [Masteroppgave, Universitetet i Sørøst-Norge]. USN Open Archive. <https://openarchive.usn.no/usn-xmlui/handle/11250/3016699>
- Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var*. Universitetsforlaget.
- Korsvik, T. R. & Rustad L. M. (2022, 15. februar). *Kjønnsperspektiver i forskning*. Kjønnsforskning. <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/uavhengighet/kjonnspektiver-i-forskning/>
- Kristensen, B. E. (2007). *Historisk metode*. Hans Reitzels Forlag.
- Maliks, J. 2021. Trondheimshistorie i Trondheimsskolen – Nye muligheter med nye læreplaner? I M. B. Rabben, A. R. D. Sanders & M. A. Sæther (Red.), *Midnorske historier* (s. 233-246). Novus Forlag.
- Melby, K. (2005). Husmortid. 1900-1950. I I. Blom & S. Sogner (Red.), *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (s. 255-332). Cappelen Akademisk Forlag.
- Nordeide S. (1966). *Soga om oppseding og skule* (6. omarb. utg.). Olaf Norlis Forlag.

- Olsen, V. (2021). *Samfunnets påvirkningsgrad på teorifagenes innhold i den norske grunnskolen mellom 1739 og 2006*. [Masteroppgave, Universitetet i Stavanger]. UiS Brage. <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/handle/11250/2784199>
- Ribsskog, O. K. (1938). *Trondheim folkeskole under skoleloven av 1889*. Brun Bokhandels Forlag.
- Ryymin, T. (2018). Å arbeide med tekstanalyse. I L. Melve & T. Ryymin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 44-69). Universitetsforlaget.
- Sampson, K. (2008). Eksistensialistisk / fenomenologisk tilnærming. I E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland & K. Sampson (Red.), *Kjønnteori* (36-52). Gyldendal Akademisk.
- Slottemo, H. G. (2003). *Fabrikkarbeider, far og forsørger. Menn og mannlighet ved Koksverket i Mo i Rana, 1950-1980*. [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Slottemo, H. G. (2021). *En kort introduksjon til Norge på 1900-tallet*. Cappelen Damm Akademisk.
- Tønnessen, L. K. B. (2011). *Norsk utdanningshistorie: en innføring med fokus på grunnskolens utvikling*. Fagbokforlaget.

Læreplaner

- Kirke og undervisningsdepartementet. (1925). *Normalplan for byfolkeskolen*. Stenersen Forlag.
- Kirke- og undervisningsdepartementet. (1939). *Normalplan for byfolkeskolen*. Aschehoug Forlag.

Arkivkilder

- Trondheim byarkiv. A-1019 Trondheim kommune. Ila skole. 1 Første avlevering. Ia Eksamensoppgaver. L0001 Eksamensoppgaver
- Trondheim byarkiv. A-1802 Trondheim Kommune. Bakklandet skole. H Timefordeling og pensum. Hb Eksamensoppgaver. L0001 Eksamensoppgaver
- Trondheim Byarkiv. A-1890 Trondheim kommune. Kalvskinnets skole. 1 Første avlevering (hovedavlevering). L Prøver og oppgaver. L0001 Prøver og oppgaver, L0002 Prøver og oppgaver og L0003 Avgangseksamen.

